

HÖGSKOLAN
DALARNA

Examensarbete

Kandidatnivå

Partikonvergens i den svenska politiken?

En jämförande ideologianalys av Sveriges Socialdemokratiska Arbetarparti och Centerpartiet

A comparative ideology analysis of the Swedish Social Democratic Labor Party and the Center Party

Författare: Martin Eriksson
Handledare: Erik Lundberg
Examinator: Thomas Sedelius
Ämne/huvudområde: Statsvetenskap
Kurskod: SK2016
Poäng: 15
Examinationsdatum: 2019-05-29

Vid Högskolan Dalarna finns möjlighet att publicera examensarbetet i fulltext i DiVA. Publiceringen sker open access, vilket innebär att arbetet blir fritt tillgängligt att läsa och ladda ned på nätet. Därmed ökar spridningen och synligheten av examensarbetet.

Open access är på väg att bli norm för att sprida vetenskaplig information på nätet. Högskolan Dalarna rekommenderar såväl forskare som studenter att publicera sina arbeten open access.

Jag/vi medger publicering i fulltext (fritt tillgänglig på nätet, open access):

Ja

Nej

Abstract

Essay in political science, C-level by Martin Eriksson. Spring semester 2019, Tutor: Erik Lundberg.

Party convergence in Swedish politics?

- *A comparative ideology analysis of the Swedish Social Democratic Labor Party and the Center Party*

The main purpose of this study is to examine two political parties, the Social Democrats and the Center Party, to see if an ideological convergence have occurred between them during the time period 1990 through 2013. Furthermore, given that ideological convergence has occurred, this study intends to investigate the possible democratic problems that convergence between traditional opposition parties tends to bring about. The main research questions are:

- *To what extent has ideological convergence occurred between the parliamentary parties the Social Democrats and the Center Party during the period of 1990-2013?*
- *Given that party convergence has occurred, what possible problems can this entail from a democratic perspective?*

The methodological approach of this study is based on a qualitative comparative text analysis of ideological character. The material that has been studied is the party's respective idea programs from 1990, 2001 and 2013. This is done in order to investigate whether an ideological convergence has occurred between the parties. The main ideologies that have been analyzed are liberalism, neoliberalism, socialism and democratic socialism. Together with convergence, these constitute the theoretical framework.

The study concludes that ideological convergence seems to have occurred between the parties. The study also argues that party convergence between traditional competing parties can lead to a democratic problem, especially in representative democracies such as Sweden. If parties that, from a historical perspective, are seen as opponents to each other converge, this can lead to confusion for the voters and the trust in the political parties risks being damaged.

Nyckelord: Socialdemokraterna, Centerpartiet, partikonvergens, liberalism, nyliberalism, socialism, reformistisk socialism.

Innehållsförteckning

1. Inledning	4
1.1 Problemområde och val av ämne.....	4
1.2 Januairavtalet	6
1.3 Tidigare forskning om partikonvergens	6
1.4 Syfte och frågeställning.....	9
1.5 Disposition.....	9
1.6 Avgränsning	10
2. Teoretiska utgångspunkter	11
2.1 Ideologi.....	11
2.2 Socialism	12
2.2.1 Människosyn	13
2.2.2 Samhällsteori	13
2.2.3 Ekonomiska ideal	14
2.2.4 Moraluppfattning.....	14
2.3 Reformistisk Socialism.....	14
2.3.1 Människosyn	15
2.3.2 Samhällsteori	15
2.3.3 Ekonomiska ideal	15
2.3.4 Moraluppfattning.....	16
2.4 Liberalism	17
2.4.1 Människosyn	17
2.4.2 Samhällsteori	18
2.4.3 Ekonomiska ideal	18
2.4.4 Moraluppfattning.....	19
2.5 Nyliberalism	19
2.5.1 Människosyn	19
2.5.2 Samhällsteori	20
2.5.3 Ekonomiska ideal	20
2.5.4 Moraluppfattning.....	21
2.6 Sammanfattning ideologi.....	22
3. Metod	24

3.1 Operationalisering.....	25
3.2 Validitet och reliabilitet.....	28
3.3 Empiriskt material.....	29
4. Empiriskt resultat och analys.....	31
4.1 Centerpartiet.....	31
4.2 Socialdemokraterna.....	37
4.3 Sammanfattning.....	41
5. Diskussion.....	42
6. Slutsatser.....	46
6.1 Vidare forskning.....	47

1. Inledning

1.1 Problemområde och val av ämne

Sedan valet 2018 har mycket hänt på den svenska politiska arenan. Processen att bilda en regering blev en av de längsta i modern tid, sammanlagt 131 dagar. Traditionella partipolitiska allianser splittrades och det politiska landskapet har genomgått stora förändringar på en tämligen kort tid. Den en gång knivskarpa blockgräns som funnits mellan de traditionella höger-vänster-blocken tycks idag vara på väg att gå till historien. (NA, 2019). Efter tre stycken talmansrundor¹ stod det klart att de sittande regeringspartierna (S) och (MP) fick sitta kvar vid makten ytterligare en mandatperiod. Detta efter ett blocköverskridande samarbete vid namn *Januariavtalet* med oppositionspartierna (C) och (L). Regeringsbildningsprocessen som ägt rum i samband med valet 2018 är ett händelseförlopp med flera potentiella ingångsvinklar att studera. Förslagsvis hur fyrpartiuppställningen kan komma att påverka sakpolitiska frågor eller vilka potentiella utslag detta kan ge i form av förändrade opinionsstöd för partierna. Dessa forskningsområden avses dock att överlåtas till andra samhällsorienterade studier att utreda då förevarande undersökning i huvudsak har som avsikt att analysera frågan om en möjlig konvergens i den svenska partipolitiken har förekommit, samt i vilken mån den förekommit.

En välmående demokrati förutsätter att landets medborgare har en möjlighet att välja vilket parti och vilka politiska representanter som ska företräda sina intressen i de politiska församlingarna. Med andra ord så ska det finnas ett urval av alternativa politiker och partier för medborgare att rösta på om man inte är nöjd med den sittande regeringens arbete. Därför kan en allt för stor konvergens mellan politiska partier vara ett problem utifrån ett demokratiperspektiv. Detta eftersom att svaga åsiktsskillnader mellan partierna kan uppfattas som otydligt för väljaren att avgöra vilka skillnader som regerande partier och oppositionen har. (Hagevi, 2018:101–102).

Centerpartiet och Socialdemokraterna är två etablerade politiska partier i Sveriges riksdag, båda med en historia som regeringsbärande partier. Socialdemokraterna har sina rötter i den svenska fack- och arbetarrörelsen och partiet bildades i slutet på 1800-talet. (NE, Sveriges socialdemokratiska arbetarparti, u.å.) Partiet beskriver sig själva som den allmänna försvararen av välfärd och den gemensamma offentliga sektorn. (Socialdemokraterna, Vår historia, 2017). Ideologiskt utgår partiet i huvudsak utifrån en reformistisk inriktning av socialism där samhällsförändring ska ske på

¹ En talmansrunda är ett moment i den svenska regeringsbildningsprocessen där talmannen genom samtal med partiföreträdare för riksdagspartierna sonderar möjliga statsministrar. Talmannens förslag till statsminister testas sedan genom votering i riksdagen. (Sveriges Riksdag, u.å.)

demokratisk väg och över tid. De anser sig själva således som en motpol till den revolutionära inriktningen av socialism. (Socialdemokraterna, Vår ideologi, u.å.)

Centerpartiet fick sitt nuvarande namn år 1958, men representerades i Sveriges riksdag redan år 1918, då som Bondeförbundet. Historiskt sett har partiets främsta väljare varit jordbrukare och landsbygdsbefolkning. (NE, Centerpartiet, u.å.). Partiet beskriver sig själva som liberala demokrater som värnar individuella friheter och som motverkar påtvingad kollektivism. Medborgare ska erbjudas valfrihet mellan privata och offentliga aktörer inom välfärdssektorn. Bärande grundläggande idéer för partiet är frihet, decentralisering, självägande och valfrihet. Partiet grundades även som en folkrörelse, likt socialdemokraterna. (Centerpartiet, 2013:3)

Partierna har en historia både som politiska motståndare och samarbetspartners. De hade sitt första regeringssamarbete redan år 1936, då under den socialdemokratiske statsministern Per Albin Hansson. Mellan åren 1951 till och med 1956 ingick partierna åter igen i samma regering, denna gång under den socialdemokratiske statsministern Tage Erlander. Sedan dess har Centerpartiet enbart samverkat med borgerliga partier i samband med regeringsbildningar. Bland annat med Folkpartiet Liberalerna mellan åren 1976 till 1981, då med den centerpartistiske Thorbjörn Fälldin som statsminister. Mellan åren 78–79 var dock den folkpartistiske ledaren Ola Ullstens statsminister. Fälldin blev åter igen regeringschef 1979. Centerpartiet har sedan dess regerat i borgerliga regeringar tillsammans med Moderaterna, Kristdemokraterna och Liberalerna (tidigare Folkpartiet), både under statsminister Bildt och Reinfeldt. (Göteborgs universitet, 2016). Socialdemokraterna har under tidsperioden 1957 fram till och med 2002 inte samregerat med några andra partier i regeringsposition. (ibid.). I och med valsegern 2014 ingick dock partiet för första gången på över 50 år i en minoritetsregering tillsammans med ett annat parti, denna gång med Miljöpartiet. (Sveriges riksdag, 2014).

Väljarstödet för Sveriges socialdemokratiska parti har haft en generellt negativ trend sedan början på 1980-talet. År 1982 fick partiet 45,6 procent i riksdagsvalet, till skillnad från valet 2014 då resultatet landade på 31,0 procent. (SCB, 2015). En ytterligare minskning av väljarstödet skedde i samband med valet 2018 då partiet backade till 28,3 procent. (SVT, 2018). Även för Centerpartiets del har valresultatet historiskt sett haft en negativ trend med en minskning från 15,5 i valet 1882 till 6,1 i valet 2014. (SCB, u.å.). Dock gjorde partiet en ökning på 2,5 procent i valet 2018, och landade således på 8,6 procent, vilket är det bästa valresultatet för partiet på 30 år. (SVT, 2018).

1.2 Januairavtalet

Efter riksdagsvalet 2018 påbörjades som nämnt ovan en av de längsta och mest turbulenta regeringsbildningsprocesserna i Sverige på en mycket lång tid. Detta resulterade i att Sveriges politiska landskap kom att förändras i grunden då de traditionella blocken splittrades och istället resulterade i en blocköverskridande uppgörelse som slöts i början av januari 2019, därav namnet Januairavtalet. Avtalet innebar i sin korthet att statsminister Stefan Löfven fick fortsätta att leda en socialdemokratiskt ledd regering, tillsammans med Miljöpartiet, genom ett passivt stöd av de båda borgerliga partierna Centerpartiet och Liberalerna. Bland de punkter som ingår i avtalet mellan partierna finns bland annat krav på en utvidgning av RUT-avdrag, en sänkt arbetsgivaravgift, att Vänsterpartiet exkluderas från politisk inflytande under mandatperiodens gång samt att regeringen inte får fortsätta att driva frågan angående införandet av vinstförbud för privata näringsidkare inom välfärdssektorn. (SVT, *uppgörelsen mellan S, MP, L och C – punkt för punkt*, 2019).

Detta väcker frågan om en partipolitisk konvergens har skett, det vill säga om ett ideologisk närmande har inträffat för partierna (S) och (C). Partierna är formade utifrån olika ideologier, normer och värderingar. Socialdemokraterna utifrån socialismen, med inriktning på den reformistisk socialismen, och Centerpartiet utifrån liberalism. Dessa ideologier kommer mer utförligt att redogöras för i ett senare skede av undersökningen under det teoretiska kapitlet. Således börjar ett tämligen aktuellt problemområde att ta form, där begreppen *konvergens* och *ideologi* har en central roll. Har partierna ändrat sin ideologiska positionering i takt med att det politiska landskapet förändras och att väljarstödet skiftat?

1.3 Tidigare forskning om partikonvergens

Politiska partier uppstår för att kanalisera gemensamma intressen hos medborgare. Detta för att kunna delta och representeras i den politiska beslutsfattande processen. En viktig förutsättning för detta är att det råder en demokratisk samhällsordning där människor tillåts organisera sig och konkurrera om den politiska makten. Detta blir problematiskt i diktaturer där auktoritära ledare begränsar möjligheten till detta. Genom politiska partier kan man både kräva förändring eller upprätthålla samhällsordningen så som den redan är. Ibland tvingas de politiska partierna att ta ställning till vissa politiska förslag, vilket innebär att man måste göra en avvägning mellan olika intressen inom partiet och dess medlemmar. Detta kallas även för en intresseaggregering. Partiernas huvudsakliga uppgift i en representativ demokrati är således att kanalisera folkviljan i de politiska beslutsfattande församlingarna. (Hagevi, 2015:14–15)

Relationen mellan medborgare och partier är därför viktig. Ordet *konvergens* kan enligt nationalencyklopedin definieras som ett närmande mot ett gemensamt värde eller mål från olika håll. (NE, u.å.). Om de politiska partiernas åsiktsskillnader går från olikartade till mer likartade så uppstår en partikonvergens.

Demker (2015:21) skriver bland annat om sociala skiljelinjer i förhållande till partisystem. Hon menar att svenskar generellt sett är mycket benägna att strukturera det politiska landskapet utifrån en tydlig höger-vänster-skala, något som är aningen utstickande för Sveriges del i jämförelse med andra länder där politiska partier inte är lika benägna att positionera sig utifrån en sådan skala. Italien och Frankrike är exempel på länder vars partier i mindre utsträckning tenderar att orientera sig efter den typiska höger-vänster-skalan i samband med positioneringen inom det politiska landskapet.

I en undersökning av Magnus Hagevi vid namn "Förändrade åsiktsskillnader mellan partierna" framkommer att det finns en möjlig demokratisk problematik om oppositionella partier konvergerar allt för mycket. (2018:101). Detta eftersom att det kan uppfattas som problematiskt för väljaren att urskilja partiernas ståndpunkter från varandra om de liknar varandra för mycket. Distinkta och markerade åsiktsskillnader skapar därför bättre förutsättningar för väljare att orientera sig mellan olika partier i det politiska landskapet. (Hagevi, 2018:101). Om medborgare upplever att relevanta konflikter i samhället inte återspeglas av de politiska partierna i de beslutsfattande församlingarna finns en överhängande risk att tilltron till partierna minskar. Särskilt om partierna i större utsträckning upplevs vara mer intresserade av att positionera sig i förhållande till andra partier snarare än att kanalisera väljarens viljor. Partierna blir då i större utsträckning beroende av varandra vilket riskerar att avskärma medborgarna och partierna från varandra. (Hagevi, 2015:31–32)

Att konvergens förekommer mellan partier behöver dock inte nödvändigtvis vara någonting negativt. Att partier ändrar uppfattning i vissa policyområden över tid är inte ovanligt och ibland även nödvändigt. Om polariseringen mellan de politiska partierna uppfattas som för stor av väljarna så kan konvergens istället uppfattas som något positivt. Detta beror delvis på hur medborgare uppfattar åsiktsskillnaderna mellan de olika partierna samt om man efterfrågar konvergens eller divergens i särskilda politiska frågor. (Hagevi, 2018:101–102).

Traditionellt sätt inom statsvetenskap talar man om "vänstern" och "högern" som två motsatta poler med skilda politiska åskådningar och agendor. (Wennström, 2019:9). Men alltemellanåt uppkommer situationer där den politiska skiljelinjen mellan höger och vänster kan uppfattas som diffus och flytande. (Wennström, 2019:19).

Green (2007) fokuserar i sin studie på hur partikonvergenser i England har påverkat väljare och partistöd. En vanligt förekommande strategi som politiska partier använder sig av är divergens. Med detta menas att man positionerar sig längre ifrån ett annat parti för att tydliggöra åsiktsskillnader. Men även konvergens har visat sig vara en framgångsrik metod för partier att tillämpa, exempelvis om partier som tidigare profilerat sig som tydligt höger eller vänster avser att uppfånga mittenväljare. (Green, 2007:2–3) Men detta har även sina konsekvenser. Hon argumenterar bland annat för att andelen väljare som ett parti kan vinna i samband med att man närmar sig ett annat parti kan resultera i att man går miste om en lika stor andel väljare på grund otydligare åsiktsskillnader. Detta eftersom att väljare istället tenderar att söka sig till ett tredje parti. (Green, 2007: 8–9)

Rydgren (2007:253–254) menar att partikonvergenser mellan etablerade partier tenderar att leda till en känsla av att alla partier är desamma hos väljaren. Vidare menar han att detta kan gynna populistiska partier som utgår från en eller få specifika frågor. Konvergens mellan etablerade partier tenderar således inte enbart att skapa otydlighet för väljaren, utan det gynnar även förutsättningarna för enfrågepartier att mobilisera sig genom missnöjesröster.

Den tidigare forskningen påpekar på att partikonvergens kan påverka väljare och partistöd på så vis att två partier som har för otydliga åsiktsskillnader tenderar att förlora röster till ett tredje parti. Men det är utifrån den eventuella demokratiproblematik som partikonvergens kan medföra som denna studie kommer att fokusera på. Om partier som historiskt ansattes som motståndare till varandra konvergerar så kan detta leda till förvirring för väljaren. Det blir svårt att veta vad man egentligen röstar för, något som kan vara problematiskt utifrån ett demokratiperspektiv då en välmående representativ demokrati förutsätter medborgares möjlighet att välja mellan olika alternativ. (Hagevi, 2018:101). Denna valmöjlighet kan bli skadad om åsiktsskillnaderna mellan de politiska partierna blir allt för otydliga. Väljaren kan även uppfatta avståndet mellan medborgare och partiet som långt om relevanta konfliktlinjer inom samhället inte anses vara representerade i de beslutsfattande församlingarna. Med anledning av detta har följande undersökning som avsikt att studera detta utifrån ett svenskt partipolitiskt perspektiv med fokus på Socialdemokraterna och Centerpartiet. Det föreliggande Januariavtalet mellan regeringspartierna och två av oppositionspartierna, där dessa partier ingår, anses även vara ett bidragande argument för studiens aktuella relevans.

Vad hoppas då denna studie kunna bidra med? Utöver att stilla hungern hos rastlösa statsvetare vars intresse för ideologiska åskådningar och politiska partier ligger nära hjärtat så hoppas även följande studie kunna bidra med en djupare och utförligare redogörelse för partiernas förhållningssätt till varandra och till sina bärande ideologier. Detta genom att försöka bringa ordning i partiernas fundamentala syn på människan, moralen samt hur samhället bör ordnas för att pröva om partiernas elementära ideologiska kärna av värderingar och idéer tycks ha stått sig över tid eller om det skett några förändringar. Studien hoppas även kunna sätta detta i förhållande till redan existerande forskning inom partikonvergens för att se om, hur, när och på vilket sätt konvergens förekommit, baserat på dokument producerade av respektive parti, samt vilka möjliga problematiska inverknings detta kan få utifrån ett demokratiskt och samhällsorienterat perspektiv.

1.4 Syfte och frågeställning

Det övergripande syftet med kandidatuppsatsen är att studera och jämföra partierna ideologiskt för att undersöka om en möjlig konvergens förekommit mellan Socialdemokraterna och Centerpartiet under tidsperioden 1990–2013. Detta genom att komparera ett antal tidigare idéprogram med varandra (år 1990, 2001 2013). Studien kommer i huvudsak utgå utifrån följande frågeställningar:

- I vilken mån har en ideologisk konvergens skett mellan riksdagspartierna Socialdemokraterna och Centerpartiet under tidsperioden 1990–2013?
- Givet att partikonvergens förekommit, vilken möjlig problematik kan detta medföra utifrån ett demokratiperspektiv?

1.5 Disposition

Inledningsvis så presseras en bakgrund till det forskningsproblem som följande undersökning har som avsikt att bringa ordning i. Detta innefattar bland annat en kortare redogörelse för partiernas historia, tidigare forskning inom konvergens, en enklare förklaring till Januariavtalet innehåll samt avslutningsvis det övergripande syftet och problemformuleringen.

Efter detta så kommer en redogörelse för studiens teoretiska ramverk att göras. Här förklaras respektive ideologi i förhållande till den analysapparat som undersökningen utgår från. Till följd av detta kommer även en kortare beskrivning av begreppet konvergens att göras, som tillsammans med ideologierna utgör de teoretiska ramarna. Efter det presenteras en redogörelse för studiens metodologiska upplägg samt analysapparatens struktur och innehåll. Vidare så kommer ett resonemang att föras kring utredningens validitet och reliabilitet samt vilka eventuella risker som finns med undersökningens metod. Därefter kommer tidigare forskning inom området att diskuteras samt valet av det empiriska underlaget.

Efter detta så kommer slutligen studiens resultat att presenteras och diskuteras. Här kommer partierna att presenteras var för sig i kronologisk ordning. Därefter kommer en snabb sammanfattning av det empiriska resultatet att göras innan den slutgiltiga diskussionen kommer. Avslutningsvis så kommer en sammanfattning av undersökningens slutsatser att göras samt en kortare diskussion angående förslag på eventuell vidare forskning.

1.6 Avgränsning

Uppsatsens avgränsningar görs med hänsyn till vissa aspekter. En aspekt är den tidsram som kandidatuppsatsen har. Teoretiskt skulle det vara möjligt att undersöka hur partierna har förhållit sig till varandra sedan deras senaste regeringsbildning, det vill säga sedan 1950-talet. Detta skulle dock medföra en stor mängd data som i sin tur skulle ta mycket längre tid att sammanställa och analysera. Av den anledningen har således följande undersökning valt att studera om konvergens förekommit under en förhållandevis närliggande tidsperiod. Därför anses perioden år 1990 till och med år 2013 som en rimlig avgränsning.

Av samma anledning har även ett urval av partier som ska undersökas behövt göras. I huvudsak är undersökningen intresserad av att fokusera på de partier som ingår i det så kallade Januariavtalet eftersom att avtalet utgör en del av problemområdet och valet av ämne. Där inkluderas fyra stycken partier. Således har en adekvat avvägning gjorts av vad som faktiskt är rimligt att genomföra. Risken med att inkludera alla fyra partier är att omfånget på uppsatsen skulle bli mycket stort och att tidsramen inte skulle räcka till. Därför fokuserar följande studie på två av dessa partier.

Det finns några anledningar till varför just Centerpartiet och Socialdemokraterna anses som intressanta aktörer att göra den här typen av analys på. Dels har det med partiernas historia att göra. Partierna har sedan tidigare både agerat samarbetspartner och varit i opposition gentemot varandra. Partierna utger sig även för att ha olika ideologiska grunder, vilket placerar dem på varsin sida av den politiska höger-vänsterskalan. Slutligen så har både Socialdemokraterna och Centerpartiet sin grund i svenska folkrörelser. De historiska relationerna väcker av den anledningen ett intresse att undersök hur förhållandet ser ut utifrån ett mer tidsenligt perspektiv.

2. Teoretiska utgångspunkter

2.1 Ideologi

Under följande avsnitt så kommer en redogörelse av partiernas ideologiska grunder att göras samt vilka värderingar och idéer detta tenderar att medföra. Denna redogörelse kommer att struktureras utifrån Jan Hyléns analysapparat som bygger på fyra ideologiska dimensioner, vilket kommer att presenterats tydligare under studiens metodologiska avsnitt. Kortfattat är dessa: *människosyn*, *samhällsteori*, *ekonomiska ideal* samt *moraluppfattning*. (Hylén, 1991:9)

Ideologi är utifrån ett historiskt perspektiv ett förhållandevis nytt begrepp med bara ett par hundra år på nacken. Innebörden av ordet är relativt lika idag som det var då, det vill säga en samling idéer och riktlinjer för det politiska handlandet. Dessa principer används sedan som vägledning för att uppnå ett särskilt mål. Exempelvis att utjämna orättvisor i samhället genom kollektivt ägande eller att försäkra individens rätt till självbestämmande genom en minimal offentlig sektor. (Larsson, 2007:12–13). Någon exakt beskrivning av termens innebörd finns dock inte. Enligt Boréus & Bergström (2018:134–135) finns omkring 27 beskrivningar av dess innebörd. Några av dem är ideologi som politiskt trossystem, som en samling av handlingsorienterade idéer eller som ett sätt att förkroppsliga vissa gruppers intressen i samhället.

Då ideologier kan ha olika inriktningar kan en avgränsning vara angelägen. För specificeringens skull kommer därför ideologierna att definieras både i en bredare bemärkelse samt utifrån specifika inriktningar. Detta för att bredda analysverktyget något för att på så vis kunna förtydliga ideologiernas dimensioner. I huvudsak så kommer liberalismen och socialismen att vara de två övergripande ideologier som följande undersökning utgår från. Anledningen till varför dessa anses som relevanta bärande ideologier är av den anledningen att detta är ideologier som partierna själva påstår sig företräda, något som framkommer i undersökningens inledande avsnitt.

I Socialdemokraternas fall så är det då socialismen samt inriktningen reformistisk socialism som i huvudsak kommer att vara central. I sin självbeskrivning belyser socialdemokraterna att individuella friheter och utvecklingsmöjligheter kombinerat med solidaritet, gemenskap och samverkan mellan medborgare är viktiga grundläggande idéer. Man värnar även ekonomisk frihet, men vill motarbeta klasskillnader. (Socialdemokraternas idéprogram, 2013:4). Motarbetande av samhällsklasser, förespråkande av blandekonomi samt värnandet om gemenskap och solidaritet är alla faktorer som förespråkas inom den reformistiska inriktningen av socialism. (Heywood, 2003). Av den anledningen anses således reformistisk socialism som relevant att inkludera i det teoretiska ramverket.

För Centerpartiets del så kommer det att vara liberalismen samt inriktningen nyliberalism som främst är aktuell. Skälet till varför nyliberalismen anses som relevant att inkludera i analys-schemat är av den anledningen att Centerpartiets i sin självbeskrivning anser att frihet, decentralisering, självägande och valfrihet kombinerat med frihandel och marknadsekonomi är bärande idéer för partiet. (Centerpartiets idéprogram, 2013:5–11). Frihandel, valfrihet, globalisering, en rörlig marknad fri från pekpinnar samt värnande av privategendom är alla komponenter som även nyliberalismen värnar om (Heywood, 2003). Av den anledningen föreligger således skäl att inkludera den nyliberalistiska ideologin i det teoretiska ramverket.

Andra ideologier skulle även kunna inkluderas i undersökningen. Tillsammans med socialismen och liberalismen utgör även konservatismen en av de stora ideologierna som tenderar att vara av intresse då man ska undersöka partiets värderingar och idéer. Historiskt har dessa ideologier varit de största och viktigaste vägledande ideologierna för "masspartierna", det vill säga partier som företräder den stora folkmassans intressen. (Larsson, 2014:12).

Men det finns några faktorer till varför den ideologin inte anses som lika relevant för denna studie. Delvis är det en fråga om vad som praktiskt genomförbart under den tidsram som uppsatsen har att förhålla sig till. Att inkludera för många ideologier skulle innebära en större mängd data som skulle kunna bli problematiskt att sammanställa inom den utsatta tidsramen. Men även andra faktorer spelar roll. Enligt Heywood (2003) är konservatism inte bunden till en specifik samling idéer så som andra ideologier tenderar att vara. Konservatism bygger snarare på ett traditionellt tankesätt som värnar om principen att samhällsförändring bör ske med försiktighet. Bland annat brukar traditionella sociala värderingar vara i fokus. Människan anses även som ofullständig samt så avfärdar man idén om ett idealsamhälle. Detta brukar vara karaktäriserande drag för den konservativa ideologin. Egenskaper som dessa anses stå längre ifrån de utvalda partiernas värderingar och idéer än socialismen och liberalismen och bedöms därför inte som lika relevant att inkludera i det avseendet. Konservatismen förknippas helt enkelt inte i samma utsträckning med Socialdemokraterna och Centerpartiet som de andra ideologierna gör.

2.2 Socialism

Begreppet 'socialist' kommer i grund och botten från latin och innebär i korthet "att förenas för gemensamt utnyttjande" och "att dela med varandra". Socialismen som politisk ideologi hade sitt stora genombrott på 1800-talet som en motreaktion på de ekonomiska förhållandena som utvecklades i

samband med industrialiseringen i Europa, men dess grundläggande tankar kan spåras tillbaka redan till 1500-talet. (Heywood, 2003).

2.2.1 Människosyn

Socialismen ser på människan som sociala varelser. Genom solidaritet, gemenskap och samarbete med varandra så kan människan tackla problem och orättvisor gemensamt. Individen anses inte vara autonoma varelser utan människor är beroende av varandra. Det finns en naturlig drivkraft inom människan att tillsammans arbeta mot gemensamma mål. Man brukar inom socialism tala om att individer inte är självständiga öar utan att alla är en del av helheten. Genom att vara människa är vi alla bundna till varandra. (Heywood, 2003)

Socialismen anser att människan formas av sin sociala miljö och dess förhållanden. Redan från födsel anser socialismen att individen formas av omgivningen. Detta skiljer socialismens åskådning från den liberala ideologin som istället anser att alla individer föds med egna egenskaper och attribut. Här uppstår en tydlig skiljelinje mellan ideologierna. Liberaler menar å ena sidan att individen och samhället är två separata ting, medan socialister å andra sidan anser att individen inte kan separeras från kollektivet. Människan är i den meningen en social varelse som inte enbart är beroende av sociala grupper, utan hon är till och med en oskiljaktig del av samhället. (Heywood, 2003)

Kapitalism och en ständig strävan efter individuell vinstmaximering triggar människans egoistiska sidor, menar man. Det kapitalistiska samhället anses belöna människan när man prioriterar sina egna behov framför kollektivets, vilket uppmuntrar till självcentrering och solipsism. Dessa egenskaper anses inte vara medfödda utan är något som människan utvecklar utifrån sin konkurrensinriktade omgivning. (Heywood, 2003)

2.2.2 Samhällsteori

Socialister talar ofta om det gemensamma ägandet och förordar en kollektivistisk samhällsteori. Den viktigaste enheten i samhället är kollektivet. Privat ägande anses vara orättvist utifrån ett antal huvudsakliga principer. Den första är att välstånd som producerats av den stora massan genom gemensamt arbete inte ska kunna vara i besittning av några få. Man anser även att privat ägande främjar egoism och en febril strävan efter att förvärva ännu mer resurser. Detta skapar även konflikter inom samhället mellan de som har mycket och de som har lite, eller mellan de som äger produktionsmedel och de som är beroende av arbete. (Heywood, 2003)

2.2.3 Ekonomiska ideal

Socialismens samhällsteori och ekonomiska ideal värnar båda om det gemensamma ägandet (Heywood, 2003). I boken "Socialism – an economic and sociological analysis" gör Ludwig von Mises (1951) en genomgripande och ingående redogörelse för den socialistiska ekonomins ideal. En återkommande uppfattning inom socialismen, oberoende inriktning, är den distributiva synen på ekonomisk rättvisa. Von Mises (1951:155) menar att det finns fyra huvudinriktningar inom socialismens principer för distribution. Dessa är: jämn fördelning utifrån capita, fördelning baserat på den tjänst som gjorts för kollektivet, fördelning utifrån behov samt, slutligen, fördelning enligt förtjänst. (Von Mises, 1951:159).

Inom socialism brukar centraliseringen av ekonomin vara en essentiell aspekt. Man strävar efter fullständig social rättvisa och jämlikhet. Detta ska ske genom kollektivisering, gemensamt ägande och i vissa fall förespråkas planekonomi, exempelvis inom den marxistiska idétraditionen. Man motsätter sig således det marknadsekonomiska och kapitalistiska systemet mycket starkt. Kritikens intensitet tenderar dock att variera beroende på vilken inriktning av socialism som man fokuserar på. Den reformistiska socialismen tolererar exempelvis marknadsekonomi och menar att det är en viktig förutsättning för tillväxt, medan den kommunistiska inriktningen förkastar den kapitalistiska ekonomin helt. (Heywood, 2003)

2.2.4 Moraluppfattning

Socialismens uppfattning av moral är att den formas utifrån sociala omständigheter. Människan anses även motiveras utifrån sin moral. Kapitalismen menar att hårt arbete ska löna sig och om du arbetar hårt så ska även utdelningen vara god. På så vis ska man motiveras till avancemang och högre arbetsmoral. Socialister menar å andra sidan att moralen i sig kan vara motiv nog för att främja människans arbetsmoral och välvilja till flitigare arbete. Detta eftersom att känslan av att man bidrar till kollektivet är motiverande nog för många att göra ett bra jobb. Man talar i detta sammanhang om människans ansvarskänsla för sina medmänniskor genom arbetet. (Heywood, 2003)

2.3 Reformistisk Socialism

När man pratar om den socialistiska ideologin brukar man lite grovt kunna dela in den i två större inriktningar. Dessa är den reformistiska inriktningen samt den revolutionära. (Larsson, 2014:85). Under 1900-talets tidigare skede påbörjades en gradvis anpassning av socialistiska partier, främst i väst, som betonade kollektivisering och samhällsförändring genom reformism och på demokratisk väg

snarare än genom revolution. I samband med detta blev distinktionen mellan kommunistiska partier och demokratiska socialister (socialdemokrater) allt mer tydlig, något som skapade spänningar. Under mitten av 1900-talet så började socialdemokratiska partier i västvärlden i allt större utsträckning att tolerera marknadsekonomi kombinerat med en närvarande stat vars uppgift var att fördela välstånd mellan medborgare. (Heywood, 2003,)

2.3.1 Människosyn

“Behandla alltid människorna som mål, aldrig blott som medel”. (Larsson, 2018:86)

Den reformistiska socialismen har hämtat delar av sin syn på människan utifrån filosofen Emanuel Kant. Man talar om vikten av att inte exploatera människor för sin egen vinning och istället behandla andra så som man själv vill bli behandlad. Larsson (2018:86) menar att det inte alltid är helt enkelt att distinktera den liberalistiska och den reformistiska socialismens människosynen från varandra, men att några skiljaktigheter förekommer. Reformister tror på en utjämning av orättvisa förhållanden mellan människor där politiken används som medel, exempelvis genom att reducera allt för höga inkomstskillnader bland medborgare. Detta eftersom att goda samhällsförhållanden och minskade klyftor, både i form av inkomst och utbildningsnivå, anses ha en positiv inverkan på människan. (Larsson, 2018:86–87)

2.3.2 Samhällsteori

Reformister har en positiv inställning till gemensamt ägande i form av en gemensam välfärdsstat vars uppgift är att distribuera resurser mellan medborgare. Privat ägande tolereras i viss utsträckning så väl som marknadsekonomiska och kapitalistiska inslag med motiveringen att det kan stimulera sysselsättningsgraden och öka tillväxt. Kollektivet ska kunna profilera på välstånd och tillväxt, inte enbart några få. Kollektivet är här i fokus. Goda sociala förhållanden för kollektivet ska uppnås genom en stark offentlig sektor. (Heywood, 2003)

2.3.3 Ekonomiska ideal

Den reformistiska socialismen tolererar marknadsekonomi och det kapitalistiska systemet då det anses som det mest tillförlitliga sättet att generera tillväxt och ekonomisk utveckling. Detta koncept kan även kallas för *“blandekonomi”*. Heywood (2003) menar att den reformistiska socialismen fokuserar på en gradvis *“humanisering”* av det kapitalistiska systemet, till skillnad från den kommunistiska ideologin som istället helt vill avskaffa det kapitalistiska systemet. Ekonomiskt välstånd och tillväxt är viktiga förutsättningar för demokratiska socialister för att uppnå ideologins syfte, d.v.s. att minska sociala-

ekonomiska orättvisor och förbättra massans levnadsstandard. Väststånd behöver i och med detta inte nödvändigtvis ägas av kollektivet, utan huvudsaken är att det kan fördelas mellan medborgare, något som sker genom välfärdsstaten i form av en så kallad "progressiv taxering".

Sedan mitten av 1900-talet har keynesianismen varit en väl förespråkad nationalekonomisk skolbildning för reformistiska socialister. (Heywood, 2003). John Maynard Keynes var en mycket inflytelserik ekonom som var kritisk gentemot den marxistiska och kommunistiska slutsatsen att det kapitalistiska systemet var dömt att sammanfalla. Keynesianer menar istället att kapitalismen snarare borde reformeras samt att statens roll är att driva en ekonomisk stabiliseringspolitik. Detta ska göras genom en expansiv finanspolitik, där antingen sänkta skatter eller ökade offentliga utgifter ska stärka köpkraften hos befolkningen och således stimulera det samhällsekonomiska kretsloppet. I keynesianismens ögon är statens roll därför att reglera efterfråga genom att själv producera varor och tjänster genom taxering som finansieras av hushåll. (Eklund, 2013; 180–186). För demokratiska socialister ska den offentliga sektorns ekonomiska stabiliseringspolitik främst utgå utifrån ökade offentliga utgifter genom en progressiv taxering. (Heywood, 2003).

"Planhushållning" är också ett viktigt begrepp när man pratar om den reformistiska socialismens ekonomiska organisering. Detta koncept bygger i stor del på keynesianismens nationalekonomiska skola angående makroekonomiska styrmedel och stabiliseringspolitik, som presenterats ovan. Genom planhushållningen hade man som avsikt att motarbeta bristerna på marknaden utan att avskaffa marknadsmekanismerna, något som har varit viktig för svenska reformister. Näringslivet kunde således styras utan att socialiseras eller ägas av staten. Detta koncept kan även kallas för "funktionsocialism" och har varit en av de viktigaste upptäckterna för svenska ekonomiska reformister. (Larsson, 2018:90–92).

2.3.4 Moraluppfattning

I sin bok redogör Heywood (2003) för kulturella och religiösa inverknings på den reformistiska socialismens moraluppfattning. Historiskt har socialdemokratin i de västerländska länderna främst grundat sin etik och moraluppfattning på kristna värderingar. Det kanske tydligaste exemplet på detta är England, vars land har en lång historia av en socialdemokrati som länge värnat religiösa värderingar som mer eller mindre även kan återfinnas i bibel. Detta tar sig uttryck i form kristna principer som att bemöta andra människor med respekt då alla är likvärdiga skapelser av Gud eller att älska sin granne såsom man älskar sig själv.

2.4 Liberalism

Liberalismens ursprungliga tankar och idéer kan, liksom socialismens, spåras tillbaka långt i historien. Begreppet kommer ursprungligen från det latinska ordet "Liber" och syftade då till obundenhet för den självständiga mannen, fri från slaveri. Innebörden av konceptet har sedan dess utvecklats och refererar till självständighet från andra, öppenhet och friheten att kunna välja. Liberalismens idéer resulterade under 1700-talet i flera våldsamma revolutioner, bland annat i Frankrike och USA. Man var kritisk till monarkins absoluta auktoritet och den aristokratiska samhällsordningen. Istället ville man ha ett konstitutionellt styrelseskick. I Europa och västvärlden hade liberalismen som politisk ideologi sin framväxt under början av 1800-talet där den haft stort genomslag i samband med industrialiseringen. Man värnade den fria marknaden och uppmuntrade till frihandel samt att statens inblandning skulle vara kraftigt begränsad. Industriella kapitalismen har sedan dess spridit sig vidare från Europa och USA till större delar av världen. I västvärlden har den liberala demokratin som politiska system haft starkt genomslag där värderingar så som tryckfrihet, yttrandefrihet, religionsfrihet och rätten till eget ägande satt prägel på den politiska kulturen. Dessa värderingar anses vara direkt tagna från liberalismens tankar. (Heywood, 2003)

2.4.1 Människosyn

Enligt liberalismen är människan i grund och botten autonoma varelser. Frihet och folksuveränitet gynnar individens personliga utveckling. Ett samhälle som inte främjar dessa friheter tenderar att deformera individens identitet och själ. (Larsson, 2018:32). Liberalism förutsätter ett styrelseskick där alla människor har samma förutsättningar att påverka politiken. En grundläggande förutsättning för detta är den allmänna rösträtten. Tilltron till individen är hög och man anser att människan till sin natur både är förnuftig och har ett rationellt tänkande. (Larsson, 2018:34). Rättighetsperspektivet är också en central aspekt i den liberalistiska människosynen, något som filosofen Ronald Dworkin argumenterat starkt för. I boken uttrycker sig Larsson bland annat så här angående individens rättigheter: *"Det ska vara svårt, dyrt eller omöjligt att ignorera de svagas intressen när man ska fatta ekonomiska och politiska beslut"* (2018:34).

Likt de reformistiska socialisternas syn på människan har även liberaler hämtat inspiration från den tyska filosofen Immanuel Kant i det avseendet att man ser på varje individ som ett mål i sig, inte ett medel för andra att utnyttja med avsikt att uppnå egen vinning. Individen må vara centralt, men känslan för socialt gemensamt ansvar är också en viktig del av liberalismen. Dock finns även en mer extrem tolkning av individen inom liberalismen där människan betraktats som fullkomligt självständig och isolerad från andra. Utifrån denna tolkning finns egentligen ingen samhällsrelaterad gemenskap, utan

enbart självständiga suveräna varelser som lever sida vid sida på jakt efter att fullborda sig själv där kollektivet försummas. (Heywood, 2003) Enligt vissa liberala filosofer finns dock en problematik om friheten för medborgare i praktiken skulle bli allt för stor då det kan utnyttjas för att rättfärdiga våld och utnyttjande av andra. Detta påpekade bland annat filosofen och nationalekonomen John Stuart Mill i sin bok "Om friheten". Han menade att det enbart fanns en legitim anledning till att utöva tvång i avsikt att styra över enskilda individer mot deras vilja och detta var för att undvika att denne eller dessa orakade skada gentemot andra. (Heywood, 2003).

2.4.2 Samhällsteori

Liberalismen och liberaler utgår huvudsakligen från normen "största möjliga lycka för största möjliga antal". Detta präglar även synen på hur man anser att samhället bör ordnas och hur människan står i förhållande till andra människor. Att uppnå så stor andel nytta för så många som möjligt sker bäst genom att varje individ självständigt ansvarar för sitt välbefinnande och sin trygghet. Statens huvudsakliga roll är således att garantera medborgare sina individuella rättigheter. (Larsson, 2018:31–33). Den viktigaste sociala enheten i samhället för liberalismen är således individen. Det samhällsteoretiska synsättet tenderar således att vara av individualistiska karaktär snarare än ett kollektivistiskt sådant. (Larsson, 2018:25). I det avseendet finns en viss samhällsteoretisk skiljelinje mellan den reformistiska socialismen och liberalismen.

Men det finns dock några områden där ideologierna har vissa likheter, främst i synen på gradualism. Både reformister och liberaler anser att samhällsförändring bör ske över tid. Ideologierna är inte heller lika målstyrda som vissa andra ideologier tenderar att vara. Detta eftersom att politiska beslut, enligt dessa ideologier, i större utsträckning tenderar att fokusera på problemlösning för de mest angelägna samhällsrelaterade missförhållandena snarare än hur man ska uppnå ett slutgiltigt samhällsideal. Den främsta motiveringen till gradualism är att samhällsförändringar i större utsträckning kan ske på demokratisk väg utan brutalitet eller våld. Finns möjlighet till att genomföra samhällsförändring på den vägen är det därför att föredra. En möjlig förklaring till varför liberala och socialdemokratiska partier har den inställningen idag kan bero på att båda ideologierna har ett förflutet där flera revolutioner förekommit. (Larsson, 2018:35–36).

2.4.3 Ekonomiska ideal

I samband med liberalismen syn på hur ekonomin bör struktureras är begrepp så som marknad, privat ägande och frihet centrala. Traditionella liberala samhällsekonomier menar att ekonomin fungerar som bäst när den lämnas fri från statens inblandning. Priset på varor och tjänster i samhället ska baseras

utifrån vad kunden är beredd att betala och marknaden är en självreglerande mekanism som i så stor utsträckning som möjligt ska lämnas oberoende från utomstående influenser. (Heywood, 2003)

Likt den reformistiska socialismen så förespråkar även liberaler keynesianismens skola gällande ekonomisk stabiliseringspolitik. Här finns dock ett dilemma för den liberalistiska ideologin, något som blivit allt mer påtagligt under 1900-talet. Liberaler har idag en allmänt vedertagen uppfattning att staten har en viktig roll i den ekonomiska stabiliseringspolitiken. Tidigare hade liberalismens ekonomiska ideal varit en fristående marknad där ekonomiska kriser ansågs vara något naturligt som inte gick att förhindra. Denna uppfattning kom sedan att avvisas i samband med keynesianismens framväxt. Nu delade man i större utsträckning uppfattningen att den offentliga sektorn hade en viktig roll för att stabilisera ekonomin i samband med konjunktursvängningar. För detta krävdes en utvidgning av statens ekonomi genom progressiv taxering, något som på flera sätt motsätter sig liberalismens grundläggande idétradition om tillväxt och frihet. (Larsson, 2018:40–41)

2.4.4 Moraluppfattning

Den liberalistiska etiken bygger i stor utsträckning på pluralism, tolerans och mångfald, både inom politik, moral och kultur. Detta kan delvis förklaras utifrån ideologins individualistiska syn på människan där varje individ anses besitta unika egenskaper. Tolerans gentemot andra kan både betraktas som en social princip så väl som ett etiskt ideal för liberalismen. John Lock bidrog bland annat, genom sina texter, med ett andligt perspektiv på liberalismens syn på moral och etik. Han höll med om att statens uppgift i huvudsak var att skydda individens fri- och rättigheter, men att även religionsfriheten skulle inkluderas. Detta eftersom att statens uppgift är att bevaka över individens fysiska och materiella omgivning, inte hennes spirituella sfär. Med andra ord att statens huvudsakliga uppgift bör vara att skydda individens frihet att praktisera den tro hon anser vara lämpligast för henne, så länge det inte skadar eller begränsar någon annan. (Heywood, 2003).

2.5 Nyliberalism

Tidigare har en övergripande redogörelse för den liberala ideologin gjorts. Inom nyliberalismen finns dock ett antal karaktäriserande avvikelser och distinktioner som gör denna inriktning av ideologin något utstickande. Dessa kommer att presenteras under följande stycke.

2.5.1 Människosyn

För nyliberalismen är den främsta huvudmotsättningen det offentliga kontra individen. Inom nyliberalismen framkommer att människosynen är tämligen autonom. Människans rätt till självständighet från det offentliga ska i absolut största möjliga utsträckning försvaras. (Larsson, 2014:143). Medan den tidigare inriktningen av liberalism hämtat inspiration från filosofen Emanuel

Kant, så bygger den nyliberala människosynen i större utsträckning på filosofer som Adam Smith och John Locke. Här har man en lite mer extrem tolkning av staten och människan i den bemärkelsen att det bara förekommer ett legitimt argument till statsmaktens rätt att existera och detta är att skydda och bevara individens rätt till självbestämmande. (Larsson, 2014:140). Både liberalism i den mer generella bemärkelsen och nyliberalismen utgår från individen som den viktigaste komponenten i samhället. Dock kan nyliberalismens tolkning anses som mer ordagrann.

2.5.2 Samhällsteori

Statens brister är enligt nyliberalismen åskådning många (Heywood, 2003). Efter andra världskriget följde många år av social-liberalt präglad politik där en utvidgad offentlig sektor och keynesianism förespråkades i stor utsträckning. Denna filosofi förändrades i slutet av 1900-talet. Debatten angående hur samhället skulle ordnas tog en ny vändning. Värnandet av individuella friheter fick större genomslag samtidigt som synen på staten blev av allt mer restriktiv karaktär. Nyliberalismens grundvärderingar rotar sig i tidigare liberala idétraditioner och tidigare klassiska filosofer som John Lockes och Adam Smiths blev aktuella på nytt. Självbestämmanderätten skulle värnas och den offentliga sektorn skulle bantas. Man talade nu om den minimala staten vars huvudsakliga uppgift skulle vara att värna om människans individuella rättigheter och rätten till självbestämmande. Individens rätt till privategendom anses vara en rättighet som inte får eller bör inskränkas av det offentliga. (Larsson, 2014:140–141)

Den tidigare utilistiska liberala grundtesen "största möjliga lycka för största möjliga antal", som nämns under den liberalistiska människosynen, är inte längre en grundregel som tas till hänsyn för nyliberalismen. Att avgöra vad som är bäst för allmänheten eller vad som genererar största möjliga lycka anses som orimligt att försöka definiera. Det anses helt enkelt finnas för stort antal tolkningar. Individens rätt till självförverkligande ska garanteras utan hinder. Detta sker dock med hänsyn till några faktorer. Bland annat att man måste ta i beaktande att mängden resurser inte är oändlig, att människan är olika med skilda värderingar och preferenser samt, slutligen, att en individs valda livsstil inte inskränker andras livsstil. (Larsson, 2014: 141–142)

2.5.3 Ekonomiska ideal

Nyliberalismen var starkt kritiskt mot den keynesianska politiken där ekonomi skulle stabiliseras och stimuleras genom den offentliga sektorn. Istället lanserades en ny ekonomisk teori av Milton Friedman vid namn "monetarism". Inflation i västerländska industriländer skapade många kritiska röster mot den tidigare förda socialliberalt präglade ekonomiska politiken. Att stimulera svängningarna i konjunkturen ansågs inte längre vara en långsiktig lösning för hur den ekonomiska politiken skulle

ordnas. Istället hade man åter igen fått anförtröende till marknadskrafterna. Statens pekpinna skulle fasas bort, dess ekonomiska roll skulle begränsas och den offentliga sektorn skulle bantas. Den distributiva synen av rättvisa förkastas och istället värnades individens naturliga och okränkbara rättigheter. Detta kallas även för den "värdeobjektivistiska" doktrinen. (Larsson, 2014:139–140)

Kända nyliberala ekonomer så som Fredrich Hayek och Milton Friedman var mycket kritiska till statens inflytande i ekonomin (Heywood, 2003) Genom en fri marknad och en minimal stat skulle förutsättningar för människan att forma och bestämma över sitt egna liv ges. Kapitalismen anses som ett naturligt och neutralt instrument för individuellt självförverkligande. (Larsson, 2014:141). Man ser gärna att den offentliga sektorns verksamheter avförstatligas och överläts till privata aktörer. (Larsson, 2014:147). Nyliberalismen har således "axlat" rollen som en ideologisk antagonist gentemot keynesianismen och förstatligandet av välfärdssektorn. För nyliberaler anses just den ekonomiska aspekten av frihet vara den viktigaste för individuellt självförverkligande. Att på något vis inskränka eller begränsa ekonomin är att inskränka individens rätt till att bestämma över sig själv. När den offentliga sektorn blandar sig i ekonomin finns en överhängande risk att den kommer att blanda sig i andra existensområden. Detta anses skada den individuella friheten och ska således motarbetas, något som Friedman belyser i sina kritiska invändningar gentemot keynesianismen. (Heywood, 2003)

Nyliberalismen är nära sammanfläta med ekonomisk globalisering. Genom globalisering fick nyliberalismen stark spridning och influerade många länders politiska styrning. Principen bygger på internationaliserad frihandel mellan länder med få eller inga hinder för kapital att röra sig över staters gränser. Under mitten av 1990-talet institutionaliserades även den nyliberalistiska synen på marknad och ekonomi då både den internationella valutafonden, världsbanken och världshandelsorganisationen ansåg denna form av ekonomisk ordning som eftersträvansvärd. (Heywood, 2003).

2.5.4 Moraluppfattning

Marknaden anses vara moraliskt överlägsen alla typer av politisk kontroll som utövas av en stat gentemot en befolkning. I stor utsträckning tycks nyliberalismens syn på moral vara förhållandevis likartad med den liberalistiska moraluppfattningen. Man understryker i något större utsträckning moralens anknytning till individen. Statens uppgift är att bevaka över individens fysiska och materiella omgivning, inte hennes spirituella sfär. Ideologin har en individualistisk tolkning av etik och argumenterar för att moraliska rättigheter enbart kan anknytas till den enskilda människan. (Heywood, 2003).

2.6 Sammanfattning ideologi

Flera ideologier kan dela liknande värderingar och samhällsåskådningar (Hylén, 1991:12). Vi utgår alltså inte utifrån att studera om man är för eller emot, antingen-eller, utan snarare i vilken grad man förespråkar någon av värdena. Bland annat så har den reformistiska socialismen och nyliberalismen som gemensam nämnare att man förespråkar marknadsekonomi samt värnar privat ägande. Det som snarare skiljer ideologierna från varandra är i vilken utsträckning man värna om dessa faktorer. Dimensionerna hjälper oss således att nyansera resonemanget i förhållande till ideologierna eftersom att de är ett mått på vad som tenderar att vara karaktäriserande för varje ideologi. För att förtydliga och visualisera kopplingen mellan Hyléns dimensioner och respektive ideologi så kommer nedanför att presenteras ett analyschema där ideologernas karaktärsdrag placerats i förhållande till respektive parameter.

	Socialism	Reformistisk socialism	Liberalism	Nyliberalism
Människosyn	<u>Optimism:</u> Ser på människan som sociala varelser. Individen kan inte separeras från samhället.	<u>Optimism</u> Människan kan tillsammans med andra skapa bättre förhållanden i samhället. Samarbete och solidaritet är till fördel för att motverka ojämlikheter.	<u>Optimism:</u> Individen är till sin natur förnuftig och tilltron till människan är relativt stark.	<u>Optimism</u> Anförtror individen med stor tillit. Optimistisk till individens egna förnuft och förmåga att fatta beslut.
Samhällsteori	<u>Kollektivism</u> Kollektivet och den offentliga sektorn är de viktigaste enheterna i samhället.	<u>Kollektivism</u> Goda samhällsförhållanden och kollektivistiska samhällsåskådningar är viktiga förutsättningar för människans förmåga att leva och utvecklas.	<u>Individualism</u> Individen är som regel den främsta utgångspunkten och statens roll är att garantera den enskilda människan sina rättigheter, men även att skapa goda samhällsförhållanden.	<u>Individualism</u> Individen är den enskilt viktigaste enheten i samhället. Ska i största möjliga mån prioriteras framför det offentliga.
Ekonomiska ideal	<u>Ekonomisk kollektivism</u> Staten ska ha stort inflytande över ekonomi. Positiv till skatter och regleringar för att styra marknaden och för att uppnå inkomstutjämnning. Förespråkar kollektivisering och i vissa fall planeekonomi.	<u>Ekonomisk kollektivism</u> Anser att staten bör ha inflytande över ekonomin, men tillåter vissa inslag av marknadsekonomi. "Humanisering" av kapitalism genom progressiv taxering.	<u>Ekonomisk individualism</u> Restriktiv inställning till staten. Bör ha så lite inflytande som möjligt, men ses som nödvändig för stabiliseringspolitik. Frihet, äganderätt och marknadsekonomi värnas.	<u>Ekonomisk individualism</u> Statens inflytande ska vara minimalt. Frihet och äganderätt ses som naturligt medfödda. Utgår från privatisering, marknadsfundamentalism och kapitalism.
Moraluppfattning	<u>Kollektivism</u> Moral formas i huvudsak utifrån kollektivets uppfattning av sedlighet och den sociala omgivningen.	<u>Kollektivism</u> Staten bör upprätthålla gemensamma normer och värderingar inom samhället för att skapa stabilitet.	<u>Individualism</u> Individens livsstil ska vara självvald. Sekulariserad stat. Mångfald och tolerans viktigt.	<u>Individualism</u> Marknaden anses vara moraliskt överlägsen alla typer av politisk kontroll

3. Metod

Följande undersökning har som ambition att göra en kvalitativ analys av ideologisk karaktär mellan två politiska aktörer, Centerpartiet och Socialdemokraterna. Metoden bygger i huvudsak på en textanalytisk teknik som avser att analysera värdeutsagor i ett specifikt empiriskt material. Idé- och ideologianalys används i sammanhang då ett empiriskt material ska studeras utifrån en ideologisk infallsvinkel. Vad som utgör det empiriska underlaget kan skilja sig åt från fall till fall. Exempelvis kan debatter, valmanifest eller tal, både enskilt eller som komplement till varandra, utgöra det materiella underlaget i samband med idé- och ideologianalys. Detta beror även lite på om man har som avsikt att undersöka partiernas latenta eller manifesta ideologi. (Hylén, 1991:18). För just den här undersökningen så kommer tidigare idéprogram att utgöra den empiriska ramen. Skälet till varför idéprogrammen anses som lämpliga diskuteras djupare i avsnittet som behandlar det empiriska materialet. Någon färdig mall för denna typ av undersökningar förekommer inte inom statsvetenskapen, utan detta beror lite på vad som har som avsikt att undersökas. (Boréus & Bergström, 2018:169–171).

I huvudsak finns det tre inriktningar av idéanalyser, nämligen den beskrivande, den förklarande samt den idékritiska analysmodellen. Dessa inriktningar står på liknande grunder, men det råder vissa skillnader mellan dem. Den förstnämnda av dessa inriktningar är den som anses vara mest relevanta för denna typ av studie. Innebörden av en beskrivande idéanalysmodell avslöjas till vis del genom sitt namn. Metoden används bland annat för att göra jämförelser mellan olika idéer. Boréus & Bergström beskriver metoden enligt följande: *”Sådana jämförelser kan handla om att beskriva likheter och skillnader mellan olika idéer vid en viss tidpunkt. Det kan även handla om historiska studier där man jämför hur ett system av idéer har förändrats från en viss tidpunkt till en annan”*. (Boréus & Bergström, 2018:141).

Studien kan även ses som en jämförande undersökning med fallstudie-design av den anledningen att Centerpartiet och Socialdemokraterna har som avsikt att studeras över tid. Detta för att till sist kunna jämföra det slutgiltiga resultatet för att således påvisa om en ideologisk förändring skett eller inte. (Esaiasson et al. 2017:108–110). Man brukar främst tala om två typer av metodologiskt analysinstrument i samband med idé- och ideologianalys. Dessa är idealtyper samt dimensioner. Som framkommit tidigare så bygger följande undersökning på en dimensionsanalys. Fördelen med den dimensionsanalytiska metoden är att den bättre kan tillämpas när det empiriska materialet avses att studeras över en längre tid. Idealtyper är bättre lämpad om man istället undersöker material som sträcker sig över en kortare tidsperiod eller mellan två specifika tidpunkter. (Boréus & Bergström, 2018:166).

Hermeneutik kan beskrivas som läran om tolkning och läsning. Detta kan användas som ett verktyg för att få en djupare förståelse för texten innehåll och mening. I samband med kvalitativa textanalyser väcks rimligtvis frågan hur det konkreta tolkningsarbetet ska se ut. Det är exempelvis viktigt för oss samhällsforskare att ha en transparent och saklig inställning till det empiriska materialet i den tolkande processen. I samband med textanalyser brukar man även tala om den hermeneutiska spiralen, det vill säga förhållandet mellan textens enskilda delar och helheten. Med detta menas att olika textsegment ibland måste analyseras i förhållande till textens helhet, likväl som helheten kan komma att behöva tolkas i förhållande till textens alla beståndsdelar. Detta kan bli viktigt när man vill förstå innebörden av vissa ordval, till exempel. (Esaiasson, et.al., 2017:226–230).

Hylén (1991:4–7) definierar i sin avhandling ideologier som ett allmänt synsätt på hur värden i ett samhälle borde och kan struktureras och ordnas. Han fokuserade i sin undersökning på den liberala samt den konservativa ideologin och pratar om den *handlingsorienterade bilden av verkligheten*, och syftar då till tre huvudsakliga begrepp. Dessa är verklighetsföreställningar, värderingar samt hur dessa värderingar ska kunna implementeras i den verkliga omgivningen. Hylén menar även att språket är det främsta sättet för tankar och idéer att förmedlas och diskuteras i praktiken. Således blir alltså en ideologianalys näst intill synonymt med en analys av språket. Inom varje ideologi finns en kärna av fundamentala värderingar och idéer som består genom tiden.

3.1 Operationalisering

Detta leder oss fortsättningsvis vidare till operationaliseringen av undersökningens teoretiska utgångspunkter som i det här fallet utgörs av ideologi. Följande studie kommer att utgå utifrån statsvetare Jan Hyléns dimensioner av hur ideologierna kan definieras och studeras. Denna analysapparat bygger på fyra stycken kategorier. Dessa är ideologiernas *människosyn*, *samhällsteori*, *ekonomiska ideal* samt *syn på moral*. (Boréus & Bergström, 154, 2018). Kategoriseringarna används sedan som "parametrar" på följande vis:

- Människosyn (*pessimism – optimism*)
- Samhällsteori (*kollektivism – individualism*)
- Ekonomiska ideal (*ekonomisk kollektivism – ekonomiska individualism*)
- Moraluppfattning (*kollektivism – individualism*)

Människosynen handlar om hur man uppfattar att människan är till sin natur och hur det påverkar samhället. Här kan ideologier skilja sig från varandra då vissa tenderar att ha mer optimistisk eller

pessimistisk människosyn än andra (Boréus & Bergström, 153–155, 2018). Att ha en pessimistisk syn på människan innebär att individen till sin natur anses vara irrationell, ha ett förnuft som är mycket svagt samt att hon i större utsträckning är benägen att prioritera egoism framför kollektivets bästa. Människan betraktas således som en oförnuftig och impulsiv varelse som tenderar att bidra till mer ont än gott. Motsatsen till denna beskrivning är den optimistiska synen på människor. Här anses istället den mänskliga varelsen till sin natur vara mer rationell och tilltron till individuellt förnuft och reson är större. Historiskt har resonmenagnet angående den optimistiska människosynen utgått utifrån att individen är god sedan födsel och att onda handlingar enbart sker till konsekvens av att samhället har demoraliserat individens förnuft. (Hylén, 1991:10)

Även inom samhällsteorin finns en liknande motsättning mellan två olika synsätt. Här blir det ett kollektivistiskt synsätt kontra det individualistiska som är det centrala, d.v.s. om människans förutsättningar att utveckla personliga egenskaper är beroende av samhällets ramverk eller om varje individ är autonoma varelser som alla föds med egenartade mål och drömmar. (Boréus & Bergström, 153–155, 2018). De kollektivistiska glasögonen betraktar samhället som oordnad till sin natur. Det behövs institutionella resurser och ett socialt ramverk för människan att orientera sig inom. Utan dessa förutsättningar är individen "vilsen" och oförmögen att utvecklas och blomstra. Enbart genom att skapa en gemensam social struktur för individen att förhålla sig till, som bygger på kollektivism, kan hon utveckla sig själv. Människan anses således vara i behov av att kontrolleras för att kunna tillgodose sina begär. Motsatsen till denna samhällssyn är den individualistiska som istället menar att samhället består av individer som alla är autonoma. Ingen ska kunna äga människans frihet utan den tillhör individen och inte kollektivet. Människor är dock benägna till samarbete med andra människor för att uppnå gemensamma mål. Kollektivets uppgift är att skydda den enskilda individen samt upprätthålla lag och ordning, men utöver detta bör människan vara fri att själv tillfredsställa sina behov, både materiella som andliga sådana. (Hylén, 1991:11)

Den tredje dimensionen som Hylén tar upp är hur samhällets ekonomiska styrningsideal bör ordnas. Detta kan enkelt sammanfattas som ekonomisk kollektivism kontra ekonomiska individualism, d.v.s. om ekonomiska beslut ska ligga så nära individen som möjligt eller om dessa beslut ska ligga närmare staten. (Boréus & Bergström, 153–155, 2018). Ekonomisk individualism kan på ett konkret sätt beskrivas som ett ekonomiskt styrningssystem där privat ägande och en oreglerad marknadsekonomi är centralt. Det ekonomiska beslutsfattandet är decentraliserat och utgår främst utifrån individuella begär och önskemål. Den kollektivistiska synen på ekonomi framhäver å andra sidan vikten av offentliga finansiering som medel för att stärka samhällsliga värden, främst genom politisk styrning. Man menar att ekonomins huvudsakliga fokus bör vara att främja kollektivet framför individen, inte

tvärt om. Planekonomi är kanske det tydligaste exemplet på ekonomiska styrning genom politiska medel med fokus på kollektivet framför individen. (Hylén, 1991:11–12)

Den sistnämnda av Hyléns kategoriseringar är synen på moral och etik. Här finns en distinktion mellan individualistisk och kollektivistisk etik. Den individualistiska inriktningen av etik argumenterar för att moraliska rättigheter enbart kan anknytas till den enskilda människan. (Hylén, 1991:12). Detta förutsätter en sekulariserad stat där individen är fri från andra påtvingande normer baserat på specifika religioner eller traditioner. Individens livsstil ska vara självvald. (Sköld, 2016: 14). Den kollektivistiska moraluppfattning menar däremot att de moraliska värden skapats genom samhället som individen lever i. (Hylén, 1991:12). Till skillnad från det individualistiska synsättet så anser den kollektivistiska moraluppfattningen att staten har en bärande roll för att upprätthålla gemensamma normer och värderingar som omfattar befolkningen och stabilisera samhällsordningen. Dessa kan både bygga på religion, traditioner och kultur. (Sköld, 2016:14).

Olika ideologier tenderar att ha olika svar på frågor som berör hur samhället bör ordnas. (Boréus & Bergström, 2018:153). För att undvika att tolkningarna av det empiriska materialet blir allt för svävande så har innehållet i respektive dimension preciserat i kapitalet som avhandlar de politiska ideologierna. Detta för att på ett tydligare sätt förklara hur de relevanta ideologierna analyseras i förhållande till respektive dimension.

Dimensionerna kan förekomma inom flera olika ideologier, men i olika stor utsträckning. Därför finns det en risk att vissa åsikter och värderingar som partierna har kan överlappa med varandra. Det kan därför finnas vissa likheter mellan partiernas ideologiska dimensioner, men det finns några distinktioner som traditionellt sätt brukar kunna urskiljas. En optimistisk människosyn kombinerat med individualistisk samhällsteori och syn på moral samt ekonomisk individualism är egenskaper som brukar anses som typiska för liberalism. (Hylén, 1991:12). Samtidigt tenderar en optimistisk människosyn kombinerat med kollektivistisk samhällssyn och syn på moral samt ekonomisk kollektivism vara egenskaper som i större utsträckning kan förknippas med socialism. (Heywood, 2003). Detta ger oss ett teoretiskt ramverk att förhålla oss till som ovan har visualiserats i form av ett analyschema. Med hjälp av denna analysapparat, som fokuserar på dimensioner inom ideologier, förväntas undersökningens frågeställningar kunna besvaras. Vi är alltså inte intresserad av att undersöka om partierna är för- eller emot någon specifik fråga, utan snarare hur nära man ligger någon av dessa poler.

3.2 Validitet och reliabilitet

När vi nu har en tydligare bild av vad denna undersökning är av för typ av karaktär, vad som avses mätas samt kopplingen mellan dimensionerna och de utvalda ideologierna, kan vi fortsätta till undersökningen i förhållande till dess validitet och reliabilitet.

En undersökning präglad av noggrannhet och ett systematiskt tillvägagångssätt minimerar risken för brister och stärker till följd sin validitet. Det är viktigt att man undersöker det man faktiskt har som avsikt att studera, därför är det mycket angeläget att vara tydlig i sitt tillvägagångssätt. Begreppet validitet kan delas in i två huvudsakliga underkategorier; *begreppsvaliditet* samt *resultatvaliditet*. Den förstnämnda av dessa används för att kontrollera i vilken utsträckning vi mäter det vi påstår att vi mäter, alltså sambandet mellan de teoretiska begreppen och de empiriska indikatorerna. Den sistnämnda typen av validitet blir aktuell då den empiriska undersökningen väl har genomförts. (Esaiasson, et.al., 2017:58).

Då kravet på forskarens transparens och saklighet är en mycket angelägen faktor i samband med textanalyser är det viktigt att diskutera eventuella risker med studier av framträdande hermeneutisk karaktär. Ansvar på forskaren är av stor betydelse och en god validitet förutsätter noggrannhet och ett systematiskt tillvägagångssätt. Det råder en ständigt överhängande risk att forskarens tidigare erfarenheter och värderingar kan påverka hur man tolkar innehållet i texten. Med det menas alltså att olika forskare kan tolka samma text olika från varandra, något som man bör vara medveten om inom samhällsorienterade studier, synnerligen i samband med kvalitativa textanalyser. (Esaiasson, et.al., 2017:226–226).

Med anledning av studiens metodologiska upplägg finns ett antal riskfaktorer som är angelägna att ha i åtanke. Metoden kan exempelvis inte täcka in alla delar av en ideologi, utan det är fyra utvalda dimensioner som anses täcka stora övergripande delar av respektive ideologi. Metoden fokuserar med andra ord på det som är traditionella idéer inom ideologin. (Hylén, 1991:9)

Likt många andra textanalytiska studier råder även i det här fallet en grad av förförståelse hos författaren, något som är viktigt att poängtera. Valet av ämne har gjorts utifrån ett redan existerande intresse hos författaren. Studier av idé- och ideologianalytisk karaktär kan alltså egentligen aldrig vara helt neutrala, vilket både forskaren och läsaren måste vara väl medveten om. Boréus & Bergström (2018:141) menar att det alltid kommer att finnas en viss grad av vinklad tolkning och argumentation från författarens sida angående hur det empiriska materialet bör tydas och varför. Mitt mål som författare av denna undersökning kommer därför vara att så utförligt som möjligt redogör för mitt

tillvägagångssätt genom systematik och transparens. Undersökningens ambitioner, strukturen på analysapparaten samt vilka jämförelsepunkter som studien utgår från måste därför tydligt framgå för läsaren. (Boréus & Bergström, 2018:140–141). Dessa kriterier anses dock vara uppfyllda i den meningen att studien utgår från en väl avvägd frågeställning som bygger på ett sakligt resonemang som tydliggör frågans relevans och aktualitet. Även så finns en utförlig redogörelse för analysapparaten och dess förhållande till de relevanta politiska ideologierna. Slutligen så finns även en ingående förklaring till analysapparaten jämförelsepunkter samt hur dessa förhåller sig till de utvalda ideologierna. Exempelvis ekonomisk kollektivism och individualism i förhållande till liberalism och socialism etcetera.

Reliabilitet handlar om studiens tillförlitlighet. (Esaiasson et al, 2017:64) För att stärka reliabiliteten är det till att börja med viktigt att ha ett kritiskt förhållningssätt till undersökningens källor. Detta diskuteras mer i nedanstående kapitel som handlar om studiens empiriska material. Hur forskaren använder sig av sitt mätinstrument är också viktigt för undersökningens reliabilitet. Då detta i huvudsak är en hermeneutisk studie så finns alltid en risk att andra forskare tolkar innehållet i dokumenten annorlunda. För att stärka intersubjektiviteten har därför en utförlig och ingående förklaring av metoden och analysverktyget i förhållande till ideologierna gjorts som sedan tillämpas öppet och transparent i undersökningens resultat och diskussion. På så vis kan också läsaren på egen hand avgöra om resonemanget och tolkningen av det empiriska materialet i förhållande till analysapparaten anses som rimligt och befogat.

3.3 Empiriskt material

I samband med kvalitativa textanalyser, som är den övergripande metoden som följande undersökning utgår från, är det viktigt att redogöra för det urval av material som kommer att studeras (Halperin & Heath, 2017:347). Mot bakgrund av vad följande undersökning har som avsikt att undersöka så kommer det empiriska materialet i huvudsak att bygga på tidigare idéprogram från respektive parti. Samtliga idéprogram från partierna finns att hämta på SND; Svensk Nationell Datatjänst.

Hylén (1991:18) hänvisar i sin utredning till Ralf Helenius, som gör en distinktion mellan partiers manifesta och latent ideologi. Helenius kan ses som upphovsman till denna typ av ideologianalytiska distinktion. Den manifesta ideologin är den typen av ideologi som kan urskiljas genom att läsa partiernas officiella dokument, så som valmanifest och idéprogram. Idéprogram fokuserar i större utsträckning på partiernas värderingar samt ideologiska grunder och i mindre utsträckning på sakpolitik. En anledning till varför idéprogrammen anses som mer intressant att undersöka än exempelvis valmanifest är på grund av att idéprogrammets innehåll står sig bättre över tid än

valmanifestens. Centerpartiet beskriver bland annat sitt idéprogram som en kompass för partiet att förhålla sig till över tid. En vägledning i det praktiska arbetet som formats av ett stort antal medlemmar från alla delar av landet och som ger en övergripande och reflekterande bild över partiets idéer och värderingar. (Centerpartiet, 2001:2). Valmanifestens å andra sidan innehåller mer konkreta och sakpolitiska förslag som har sin grund i partiernas idéprogram.

Studien kommer att fokusera sig på de tre senaste idéprogrammen från respektive parti. För Centerpartiets del är det följande idéprogram: "*Partiprogram*" (1990), "*Där människor får växa*" (2001) samt "*En hållbar framtid*" (2013). För Socialdemokraternas del är det följande idéprogram: "*Socialdemokraternas partiprogram*" (1990) "*Partiprogram för socialdemokraterna*" (2001) samt "*Ett program för förändring*" (2013)

En mindre men ändå relevant parentes som är värd att nämna angående valet av det empiriska materialet är att både centerpartiets och socialdemokraternas senast uppdaterade idéprogram är från 2013. I skrivande stund är dessa dokument de senaste uppdaterade idéprogrammen för respektive parti. En möjlig risk med detta är att innehållet är i behov av att uppdateras för att bättre återspegla partiernas värderingar i dagsläget, om det så att säga skulle finnas anledning för partierna att uppdatera vissa delar av innehållet. Detta anses dock inte utgöra ett föreliggande hinder för valet av idéprogrammen som adekvat underlag för att genomföra denna typ av undersökning på. Då tidigare idéprogram har uppdaterats med ungefär 11 års mellanrum kan partiernas senaste idéprogram ses som förhållandevis "unga" ändå.

En viktig förutsättning för undersökningens tillförlitlighet är att ha ett kritiskt förhållningssätt till studiens källor. Några grundläggande regler att förhålla sig till är källornas äkthet, oberoende, samtidighet och tendens. (Esaiasson et al, 2017:288). Äktheten handlar om att vi ska kunna försäkra oss om det faktum att källan faktiskt är producerad av den person eller aktör som utger sig för att ha skrivit materialets innehåll. (Esaiasson et al, 2017:291–292). I det här fallet anses dock förutsättningarna för källornas äkthet som mycket goda. Partiernas idéprogram finns tillgängliga för allmänheten på flera ställen, både på partiernas egna hemsidor samt på SND:s officiella databas, och har använts frekvent i offentliga forskningssammanhang tidigare. Det anses således inte föreligga några väsentliga skäl till att kritisera idéprogrammets innehåll för deras äkthet eller för att producenten av dokumenten inte skulle vara partierna själva. Att dokumenten skulle ha producerats av någon annan med avsikt att vilseleda läsaren bedöms som tämligen osannolikt.

Ytterliga en källkritisk regel att förhålla sig till är källornas oberoende. Här talar man om avståndet mellan berättaren och berättelsen, det vill säga om det är en primärkälla eller sekundärkälla. (Esaiasson et al, 2017:292–293) Innehållet i idéprogrammen har författats av partierna själva, vilket gör dem till primärkällor. Risker för en svag tillförlitlighet till källans innehåll anses således även i detta fall som låg. Kravet på samtidighet handlar om det tidsmässiga avståndet mellan själva händelsen och att den blev nedtecknad. Även här anses kraven som uppfyllda då respektive idéprogrammen antecknades, producerades och publicerades under samma år. Sist finns även ett källkritiskt krav på om innehållet i källan skulle vara vinklat, det vill säga tendentiöst. Här är det viktigt att ta i beaktande vem som berättar om händelsen samt om det finns någon anledning för denne att medvetet vinkla källans innehåll. (Esaiasson et al, 2017:294–295). Här finns dock anledning till att ifrågasätta om tendens i det här fallet är ett relevant krav att förhålla sig till. Detta eftersom att källorna består av partiernas idéprogram, vilket är en sammanställning av deras värderingar och synen på hur samhället bör ordnas. Att innehållet kommer vara förskönat och vinklat till respektive partis fördel har därför sin naturliga förklaring. Av den anledningen anses den sista av dessa källkritiska grundregler som mindre relevant att ta till hänsyn för just denna undersökning.

4. Empiriskt resultat och analys

Under följande kapitel så kommer en presentation och analys av det empiriska materialet att ske parallellt utifrån respektive parti. Programmen kommer att presenteras i kronologisk ordning med det äldsta idéprogrammet först och det yngsta sist. Baserat på den dimensionella analysapparaten som undersökningen utgår från så kommer även en argumentation att föras angående partiernas antagda förhållande till de relevanta ideologierna. På så vis kan läsaren själv ta ställning till analysens resonemang, vilket är viktigt för undersökningens transparens. Genom följande stycke så syftar idéprogram och partiprogram till samma sak då partierna valt att benämna dem under olika namn.

4.1 Centerpartiet

Centerpartiets idéprogram 1990 – Partiprogram

Året är nu 1990 och Sverige är på väg mot ett riksdagsval det nästkommande året. Centerpartiet har precis antagit ett nytt partiprogram som bland annat inleds med meningen *”Individens fri- och rättigheter får inskränkas endast av hänsynen till andra människors fri- och rättigheter”*. (Centerpartiet, 1990:1). Denna grundtanke är något som anses vara central och bärande för partiet. Det faktum att partiet inleder dokumentet med en sådan utpräglad mening kan även tolkas som en markering för partiets individ-fokuserade politiska approach.

När det gäller människosynen så anses den utifrån idéprogrammets helhet som tämligen optimistisk. Individen betraktas som kreativ, nyfiken och uppfinningsrik till sin natur. Detta är egenskaper som är säregna för människan och som i alla lägen bör uppmuntras, inte hållas tillbaka. (Centerpartiet, 1990:6). Tillförlitligheten till individen anses som stor och människans förmåga att fatta egna beslut tolkas som hög. Detta är faktorer som, kombinerat med den individ-fokuserade människosyn som råder, stämmer överens med både den liberala och nyliberala ideologin.

Angående partiets syn på samhällsteori finns här en avvisande och motstridig inställning gentemot standardiserade kollektivistiska lösningar på samhällsproblem som riskerar att skada individens valfrihet. Den viktigaste enheten i samhället för partiet är individen och all verksamhet i det offentliga ska grund sig på en respekt för individens okränkbara frihet. Ett undantag görs dock och detta är om en person agerar på sådant vis att det inskränker någon annan människas frihet. (Centerpartiet, 1990:6). Man förespråkar en decentraliserad samhällsordning där politik i huvudsak ska arbeta mot övergripande mål, inte styras i detalj. (Centerpartiet, 1990:18). Alla typer av maktkoncentrering, oavsett om den är offentlig eller privat, ska motverkas. (Centerpartiet, 1990:1–2). Kritiska invändningar riktas även mot utvidgningen av den offentliga sektorn, något som pågått sedan början på 50-talet. Detta ser man som ett problem. Välfärden behöver förnyelse och decentralisering. Genom ett ökat inflytande från marknaden och genom att låta privata aktörer överta vissa tjänster inom välfärdssektorn hoppas partiet på effektiviseringar och ökad flexibilitet. Centerpartiet vill förbättra möjligheten för anställda inom den offentliga sektorn att kunna överta vissa välfärdstjänster. (Centerpartiet, 1990:19–20) Grundläggande tjänster inom välfärden ska dock garanteras genom den offentliga sektorn. (Centerpartiet, 1990:20).

Av detta går att tolka att partiet har en förhållandevis individualistisk samhällsåskådning, men med vissa kollektivistiska inslag. Grundläggande social trygghet ska garanteras genom en gemensam offentlig sektor, men det ska finnas alternativ. Dessa värden kan kopplas till den liberalistiska samhällsteorins åskådning, men i viss mån överlappar den också med den reformistiska socialismen i det avseendet att man fortfarande förespråkar en stark offentlig sektor. Dock med vissa krav på effektivisering och privatisering. Valfrihet betraktas som en grundläggande förutsättningen för välfärden. (Centerpartiet, 1990:23).

För att förstå partiets syn på samhällsekonomin behöver man analysera flera delar av idéprogrammet för att förstå helheten. De ekonomiska idealen präglas av frihetliga principer, men ser en problematik med en marknadsekonomi utan regleringar. I så stor utsträckning som möjligt bör statens inflytande vara så litet som möjligt, men man vill samtidigt motarbeta förmögenhets- och ägarkoncentrationer av

den anledningen att det riskerar att leda till en missgynnande centralisering av resurser. (Centerpartiet, 1990:17–18) Partiet betonar även vikten av ett samspel mellan den ekonomiska politiken och ekologi. Marknadsekonomin ska gärna vara miljömässigt styrd. (Centerpartiet, 1990:2). Internationalismen ses som en självklarhet för att bygga ekonomisk uthållighet och stabilitet över tid. (Centerpartiet, 1990:4).

I synen på etik och moral är frågan förhållandevis tydlig för partiet. Ambitionen är att samhället bör präglas av en kristen livsåskådning samt *”den kristna etikens och humanismens respekt för människovärdet”*. (Centerpartiet, 1990:1). Människan behöver etisk och moraliska normer att förhålla sig till. Desto tydligare etiska riktlinjer samhällets medborgare har att förhålla sig till, desto färre detaljregleringar krävs från statens håll. (Centerpartiet, 1990:6). I förhållande till den liberala ideologin är detta inte något som kan anses som typiskt. Liberalismen värnar om den sekulariserade staten där individens livsstil i största möjliga mån ska vara självvald och alltså inte påtvingade eller influerad genom någon offentlig samhällsverksamhet.

Centerpartiets idéprogram 2001 – Där människor får växa

Vi blickar nu framåt några år och landar således i Centerpartiets idéprogram från år 2001. Det har nu gått 11 år sedan partiets senast presenterade ett idéprogram. Åter igen står Sverige inför ett riksdagsval det nästkommande året. Idéprogrammet inleds bland annat enligt följande:

”Centerpartiet har en stark tro på människans vilja och förmåga att ta ansvar och vara delaktig. På denna tilltro grundas vår vilja att förnya demokratin och politiken. Detta idéprogram är tänkt att fungera som en ideologisk kompass för resan mot framtiden”. (Centerpartiet, 2001:2)

Tilltron till individen är stark och man värnar om det individuella ansvaret. Partiet vill vara en uppmuntrande kraft till människans förmåga att ta egna initiativ samt att utveckla individens inneboende kreativitet. Viktiga faktorer för partiet är individens förutsättningar till självbestämmande, en god livskvalité, lika möjligheter för alla oavsett bakgrund samt en företagsamhetsvänlig miljö. Människan betraktas som den primära utgångspunkten och målet är att skapa en miljö som främjar individens möjlighet till utveckling och självförverkligande. (Centerpartiet, 2001:2–3)

Moralen bygger på individualistiska värden och anses vara inneboende i varje människa. Bland annat så besitter människan redan en mängd humanistiska och välvilliga egenskaper. Dessa egenskaper är spirituella och bygger i grund och botten på en kristen filosofi. Exempel på dessa egenskaper är vår altruism, vår empati för andra samt respekten för det individuella människovärdet. Mångfald, pluralism

och tolerans gentemot människans olikheter betraktas som en tillgång för samhället. (Centerpartiet, 2001:3) Människan ska även vara fri i den bemärkelsen att hon ska kunna ges möjligheten att själv bestämma över sin moraliska livsåskådning. (Centerpartiet, 2001:9)

Alla föds under olika förhållanden men ska garanteras samma möjligheter. Man värnar om den sociala gemenskapen och de stöd detta för med sig. Även fast människan ska garanteras möjlighet till att självständigt gro och växa, så är det tillsammans med andra som individen skapar mening med sin existentiella tillvaro. Med en hög tilltro till individens förmåga att fatta egna förnuftiga beslut, kombinerat med välvillig inställning till gemenskap och samhörighet med andra, vilar partiets övergripande politik och världsåskådning. (Centerpartiet, 2001:3–4)

”En social marknadsekonomi bygger på goda spelregler formade av hänsyn till miljö, sociala förhållanden och regionala effekter”. (Centerpartiet, 2001:16)

Marknadsekonomi ses som en viktig förutsättning för att främja individens frihet. Men man beaktar vissa brister som en allt för okontrollerad marknad tenderar att medföra. Väststånd ska distribueras till förmån för människor i behov, vars livssituation är ansträngd och som lever i socialt utsatta förhållanden. (Centerpartiet, 2001:16). Privat ägande ska värnas och en mångfald av offentliga verksamheter ses som positivt. De offentliga monopolerna ses således som ett problem och är något som man vill motverka och upphäva. Man tror på ett samspel mellan den offentliga sektorn och privata aktörer, därför behövs en företagsmiljö med färre statliga regleringar som främjar entreprenörskap och mångfald. (Centerpartiet, 2001:16) Man har även en positiv inställning gentemot en globalisering av ekonomin och ser den som en möjlighet till att främja den ekonomiska tillväxten parallellt med att det skapar bättre sociala levnadsstandarder, förutsatt att det råder en rimlig distribution av ekonomiska resurser. (Centerpartiet, 2001:18–19)

”Människans trygghet måste framförallt bygga på hennes sociala nätverk samt eget arbete och sparande. Därutöver bör samhället bidra med solidariskt finansierade välfärdstjänster och ekonomiska skyddsnet med stark grundtrygghet. Skydd av liv och egendom är likaså en av statens huvuduppgifter”. (Centerpartiet, 2001:22)

Partiet värnar om den offentliga sektorns välfärdstjänster som finansieras genom skattsedeln. Men man ser det som en problematik om människan inte erbjuds möjligheten att välja utförare av välfärdstjänsterna. Individer har olika preferenser och ska därför inte begränsas i utbudet av producenter av den offentliga servicen. Därför måste det finnas ett samspel mellan privata och offentliga utförare av välfärdstjänster. Individen ska även, genom den offentliga sektorn, garanteras en

grundläggande trygghet när det kommer till inkomst. Men här betonar partiet att ekonomisk trygghet i första hand och i största möjliga mån ska utgå från individens egna initiativ till sparande och eget arbete. (Centerpartiet, 2001:22–23)

”Politik bör vara ett redskap för att vår tids möjligheter ska komma alla till del och för att gemensamt möta de nya utmaningarna som ett levande samhälle ständigt står inför. Utifrån vår människosyn har Centerpartiet en grundläggande optimistisk hållning till framtiden, vilken grundas på tilltron till att människan kan och vill ta gemensamt ansvar. Politiken kan ge förutsättningarna, men inte ensamt formulera svaren.” (Centerpartiet, 2001:29)

Humanism är en central tes som genomsyrar idéprogrammet. Detta tar sig uttryck i form av att man värnar den ömsesidiga respekten för individens friheter, individens inneboende välviljan för att hjälpa andra samt människans altruistiska egenskaper. Även genom offentligt finansierade skyddsnet och välfärdstjänster till de i socialt utsatta förhållanden. Det individuella ansvaret att sköta sina egna angelägenheter präglar dokumentet från början till slut. Men den offentliga sektorn ska ändå bistå med ett starkt socialt skyddsnet. Man har en optimistisk inställning till privatiseringar, ökade marknadsinslag i det offentliga samt en internationalisering av ekonomin. I stor utsträckning förespråkas samhällsteoretiska och ekonomisk individualism, men det hänsyn till att kollektivism i vissa avseenden är en nödvändighet. Man anförtror individen med stor tillit och anser att individens livsstils ska vara självvald så länge den inte inskränker andra individers fri- och rättigheter.

Centerpartiets idéprogram 2013 – En hållbar framtid

Det var nu 12 år sedan Centerpartiet lanserade sitt senaste valmanifest. Året är 2013 och partiet har i Mars månad antagit ett nytt idéprogram för partiet vid namn ”En hållbar framtid”. Dokumentet indelas bland annat med följande citat: *”Vi tror på varje människas rätt och förmåga att själva forma sin egen framtid.”* (Centerpartiet, 2013:3)

Centerpartiet är ett parti vars idéer grundar sig på frihet, decentralisering, självägande, jämställdhet och öppenhet. Valfriheten är en viktig komponent för individens möjlighet att styra över sin egna tillvaro, därför måste den offentliga sektorn erbjuda möjligheten att välja mellan olika aktörer som tillhandahåller välfärdstjänster. Detta ska förenas med en offentligt finansierad grundtrygghet. Man förespråkar människans frihet från tvång kombinerat med en frihet från fattigdom och missförhållanden, det vill säga en kombination mellan positiv och negativ frihet. Man har stor tillit till

människans förmåga att ansvara över sig själv och vill därför främja individens självbestämmande. Makten ska således decentraliseras och flyttas så nära folket som möjligt. (Centerpartiet, 2013:5–6)

En central tes för partiet är rätten till självägande. Denna rättighet ses som en självklarhet i det avseendet att det är en grundläggande förutsättning för individens möjlighet till självförverkligande. *”Brott mot äganderätten, med konfiskatoriska och godtyckliga beskattningar och ingrepp, underminerar förtroendet och långsiktigheten i samhället”*. (Centerpartiet, 2013:6)

I synen på ekonomi så är marknaden och frihandel grundläggande förutsättningar för ekonomiskt välstånd och det goda samhället. Företag måste ges rättvisa förutsättningar att konkurrera, både i Sverige och internationellt. Man vill gynna företagande och entreprenörskap genom att minska den administrativa bördan för de mindre företagen. Man har även en skeptisk inställning till skatteskalan som anses vara för brant. Beskattning i vissa avseenden ses som positivt då det bidrar till en social grundtrygghet för samhällets medborgare, men skattesystemet måste även ge utrymme för individens förmåga att själv bestämma över sin ekonomi. (Centerpartiet, 2013:11–12) Partiets individualistiska förhållningssätt till ekonomi framhävs i viss mån här. Skattebördan ska vara proportionerlig i förhållande till individens arbete och rätt till självbestämmande. En restriktiv skatt på arbete och inkomst ses också som incitament till att utveckla jobb och företagande. Man ser även positivt på konkurrens som medel för att utveckla marknadsekonomin. (Centerpartiet,2013:12)

”Staten är till för människan, inte tvärtom”. (Centerpartiet, 2013:15)

Samhället ska byggas underifrån och den offentliga sektorns huvudsakliga uppgift är att försäkra människan sina fri- och rättigheter. Människan ska garanteras trygghet, en likvärdig service inom välfärden och grundläggande ekonomisk trygghet. Alla ska ha samma tillgång till välfärdstjänster och samhällsservice. Men detta ska inte ske på bekostnad av en individens integritet och en centralisering av makten hos staten. Därför måste integritetsskyddet vara starkt. (Centerpartiet, 2013:15–16). Det individuella behovet och möjligheten att välja mellan olika alternativ är några av de viktigaste förutsättningarna för en bra välfärd, oavsett om det sker via den offentliga sektorn eller genom företag. (Centerpartiet, 2013:17)

4.2 Socialdemokraterna

Socialdemokraternas idéprogram 1990 – Socialdemokraternas partiprogram

Socialdemokraternas partiprogram antogs i samband med partikongressen 1990. Några av de viktigaste grundteserna för partiet är frihet, jämlikhet och solidaritet. (Socialdemokraterna, 1990:1–2). Jämlikhet mellan människor genom distribution av resurser ses som en förutsättning för frihet. Denna distribution ska genomsyra samhället både på lokal, nationell och internationell nivå. Solidaritet och samarbete anses vara främjande förutsättningar för utveckling och gemenskap, inte konkurrens och konflikter. (Socialdemokraterna, 1990:2).

”Den otyglade kapitalismen är oförmögen att förhindra uppkomsten av omfattande orättvisor, resursslöseri, arbetslöshet och ekonomiska kriser”. (Socialdemokraterna, 1990:8)

Det råder en synnerligen skeptisk inställning till det kapitalistiska systemet och till ett ökat marknadsinflytande över de offentliga verksamheterna. Man ser även dessa krav på marknadsanpassningar som ett hot för välfärdssektorn. Trots kapitalismens positiva inverkningar på andra länders tillväxt och utökade produktion anser partiet att kapitalintressena måste motarbetas. (Socialdemokraterna, 1990:8–9). Dokumentet framhäver även problematiken med länder vars politik varit präglad av kommunistiska och leninistiska inslag. Man menar att även detta varit en bidragande faktor till sociala orättvisor och missförhållanden. Man riktar således kängan både gentemot den tillväxtfokuserade- och den byråkratiska planekonomiska politiken. (Socialdemokraterna, 1990:9)

Partiets syn på människan är optimistiska under förutsättningen att goda samhällsförhållanden råder. Dokumentet betonar vikten av en gemensam välfärdssektor som kan förse människan med trygghet. På så vis skapas gemenskap och solidaritet mellan individer. Detta anses inte som möjligt om människan måste konkurrera mot andra och själv ansvarar för sin välfärd då individen kommer att prioritera sina egna intressen framför kollektivets. Därför behövs ett organ som kan garantera denna ekonomiska demokrati. (Socialdemokraterna: 1990:10–11) I dokumentet framkommer att partiets syn på privat äganderätt är att den står under den offentlig medborgarrätten. Detta för att öka inflytandet för medborgare att påverka resursfördelning och produktionens inriktning. Rätten att bestämma över produktion är således högre prioriterad än det privata ägandet. (Socialdemokraterna, 1990:12).

Den gemensamma offentliga sektorn ska omfatta samhällets sociala tjänster och finansieras av landets medborgare genom skattsedeln. Dock tillåter man i viss mån ideella och kooperativa inom verksamheten. (Socialdemokraterna, 1990:13) Distributionen av produktionsresultatet ska ske genom

beskattning på inkomst och förmögenhet så att den kan fördelas där den anses behövas, främst för de socialt utsatta. Kollektivet ska därför ha ett ökat inflytande över den offentliga kapitalbildningen och produktionsresultaten. Detta för att förhindra orättvisor och minska förmögenhetsskillnader. (Socialdemokraterna, 1990:14–15)

Av detta att döma så uppfattas partiet ha en tämligen kollektivistisk syn, både i förhållande till de ekonomiska idealen och samhällsteorin. Socialdemokraternas kritiska inställning till privata kapitalintressen, äganderätt och ökat inflytande från marknaden är ett faktum. Kapitalismen och marknaden måste enligt partiet tyglas så att offentliga produktionsresultat rättvist kan distribueras mellan medborgare för att utjämna inkomstskillnader. Återkommande teser genom dokumentet är gemenskap, offentligt ägande, solidaritet frihet samt distribution av produktionsresultat och förmögenhet. Skattepolitiken anses således vara av tämligen omfattande karaktär.

Socialdemokraternas idéprogram 2001 – Partiprogram för socialdemokraterna

Vi rör oss nu framåt några år och landar i Socialdemokraternas idéprogram från 2001. Programmet antogs på partiets kongress i Västerås i början på november. Dokumentet inleds bland annat med meningen: *”Fria och jämlika människor i ett solidariskt samhälle är den demokratiska socialismens mål”*. (Socialdemokraterna, 2001:1)

Tre återkommande teser som partiet värnar om i sitt idéprogram är frihet, jämlikhet och solidaritet. Människan betraktas som sociala varelser som har ett ömsesidigt behov av varandra. Genom samspel med andra skapas en solidarisk miljö för människor att utvecklas i gemenskap. Makten, både över ekonomin och produktion, ska i huvudsak utgå från kollektivet. Ekonomiska resurser ska distribueras mellan invånare för att motarbeta sociala klyftor och förmögenhetsskillnader. En viss kritisk och tvivlande inställning gentemot det internationaliserade ekonomiska systemet förekommer fortfarande inom partiet, något som anses ställa nya krav på det svenska välfärdssamhället. (Socialdemokraterna, 2001:3)

”Den svenska socialdemokratin vill vara en del av denna politiska kraft, som gör globaliseringen till ett verktyg för demokrati, välfärd och rättvisa”. (Socialdemokraterna, 2001:5)

Partiet har en relativt kritisk inställning till den globaliserade ekonomin och kapitalismens ökade inflytande över de samhällsekonomiska förhållandena. Man ser dock vissa fördelar och möjligheter med detta, bland annat ser man det som ett verktyg för att sprida demokratiska värden samt att utjämna

sociala klyftor. Exempelvis på dessa ojämlikheter är löneskillnader, utbildningsmöjligheter och förutsättningen för personlig utvecklas. (Socialdemokraterna, 2001:5–6)

Vad gäller frihet har man uppfattningen att den enbart kan uppstå genom jämlikhet. Genom att garantera alla individers samma villkor och förutsättningar kan människan vara fri att utvecklas. Man vill dock inte sätta något likhetstecken mellan jämlikhet och likformighet, det vill säga att alla måste leva lika, utan man ser positivt på mångfald och pluralism, förutsatt att det inte ökar klyftor och ojämlikheter i samhället. Man värnar även solidaritet och den trygghet som kollektivet genom gemenskap kan bygga. (Socialdemokraterna, 2001:7–8).

“Solidaritet utesluter inte strävan till individuell utveckling och framgång, men väl den egoism som gör detta tillåtet att utnyttja andra för egna fördelar” (Socialdemokraterna, 2001:1)

Moral tycks enligt partiet formas i huvudsak utifrån kollektivets uppfattning av sedlighet och den sociala omgivningen. Med andra ord att människans moral formas utifrån sociala omständigheter. Detta kan anses ligga nära socialismens kollektivistiska moralsyn. Till skillnad från Centerpartiet talar partiet inte någonting om moral och etik i förhållande till religiösa värderingar.

“Marknaden och konkurrensen principer ska inte prägla den offentliga verksamheten”. (Socialdemokraterna, 2001:20)

Välfärds ska byggas gemensamt med hjälp av skatteintäkter och vara universell. Marknadens principer, menar man, gör välfärden orättvis. Det skapar ojämlika förutsättningar för människor när man utnyttjar de offentliga välfärdstjänsterna. Grundläggande välfärdstjänster så som skola, sjukvård och omsorg ska inte influeras av prismekanismer från marknaden utan ska främst tillhandahållas genom den offentliga sektorn och finansieras via skatt. (Socialdemokraterna, 2001:20–21). Frihet, jämlikhet och solidaritet är tre frekvent återkommande teser som präglar dokumentet från inledningen till slutet. Generellt råder en tämligen skeptisk inställning till privata aktörer inom den offentligt finansierade välfärdssektorn. Gemenskap, en kollektivistiskt präglad samhällsteori och en optimistisk syn på människan under förutsättning att samhällsförhållandena är goda anses vara värden som man vill framhålla genom idéprogrammet.

Socialdemokraternas idéprogram 2013 – Ett program för förändring

Det har nu gått 12 år sedan Socialdemokraterna antog sitt senaste idéprogram. Året är nu 2013 och partiets nya program har antagits av partistämman. Dokumentet inleds bland annat med följande citat: *”Tillsammans kan vi skapa en bättre framtid. Den viktigaste lärdomen av socialdemokratins historia är just detta: samhället går att förändra”*. (Socialdemokraterna, 2013:3)

”Grundläggande för den socialdemokratiska samhällssynen är att människan formas av sin omgivning”. (Socialdemokraterna, 2013:18)

Genom gemenskap så skapas solidariteten. Människan behöver varandra för att för att kunna skapa goda samhällsförhållanden. Det är genom andra som individen kan utvecklas. Man värnar människans möjligheter till självbestämmande och frihet att forma sin egna tillvaro kombinerat med gemenskap. (Socialdemokraterna, 2013:4–5). Man beskriver nutiden som ett ”incitamentssamhälle” där individen som regel tenderar att prioritera sina egenintressen. Samhällets strukturer anses främja människans egocentriska sidor till följd av en ökad konkurrens och av att hon tvingats ta större ansvar för sin egna tillvaro. (Socialdemokraterna, 2013:18–19) Detta är en samhällsåskådning som i huvudsak kan sammanlänkas med den socialistiska ideologin, det vill säga att individen formas av sin omgivning och har ett ömsesidigt beroende av andra individer.

Partiet beskriver sig själv som ett antikapitalistiskt parti, men ser marknaden som en tillgång under rätt förutsättningar. Man vill framhäva att det finns en distinktion mellan strikt kapitalism och marknadsekonomi. En renodlad kapitalism leder till ekonomisk maktcentrering och missgynnar allmänhetens intressen. Men marknaden är en viktig förutsättning för tillväxten och konkurrens. Därför måste det finnas tydliga regler som råder på marknaden. Om den offentliga verksamheten eller marknaden ska prioriteras anses dock vara situationsbunden och kan skilja sig från fall till fall. Man vill ha en stark och effektiv offentlig sektor kombinerat med marknadsmekanismer och företagsamhet. (Socialdemokraterna, 2013:10–11)

”För att nå en större variation ska kommunerna och landstingen ha rätt att låta kooperativa, ideella och privata alternativ medverka till att utveckla den offentligt drivna verksamheten”. (Socialdemokraterna, 2013:36)

I förhållande till partiernas tidigare idéprogram finns indikatorer som tyder på en mer öppen inställning till marknad och privata alternativ inom den offentliga sektorn än tidigare. Trots att staten fortfarande

bör ha det huvudsakliga uppdraget att tillhandahålla medborgare med välfärdstjänster, så finns en större tolerans gentemot mångfald och valfrihet inom välfärden. Partiet menar att denna utveckling är en viktig förutsättning för att möta människors olika förutsättningar och preferenser. Därför måste det finnas alternativa utövare av välfärdssektorns tjänster. (Socialdemokraterna, 2013:36). Partiet uttrycker även i dokumentet att man vill stimulera och utveckla entreprenörskapet och nyföretagande. (Socialdemokraterna, 2013:31). Denna typ av argumentation kan tolkas som relativt ny i förhållande till tidigare idéprogram där partiet tydligare har argumenterat för att marknadens principer inte ska råda inom den offentliga sektorn. Partiets generella ekonomiska politik utgår från keynesianismens principer om att stimulera ekonomin, genom den offentliga sektorn, utifrån hur konjunkturen ser ut. (Socialdemokraterna, 2013:30)

”Vi lever i globaliseringens tidevarv. Världens människor är beroende av varandra i en utsträckning vi inte sett tidigare”. (Socialdemokraterna, 2013:14)

Inställningen till den globaliserade ekonomin bedöms som mer positiv än tidigare. Man framhäver flera positiva effekter med en rörligare ekonomi, bland annat att det skapar välstånd, gynna innovationer och lyfter människor ur fattigdom. Även välfärd och tillväxt anses gagnas av detta. Men än råder fortfarande en kritisk inställning till att de ekonomiska intressenas fokus flyttats från nationell till internationell nivå. Bland annat så skapas nya socioekonomiska klyftor i takt med det internationella kapitlets gränslösa transaktioner mellan stater, något som gör att nya fördelningskonflikter uppstår. (Socialdemokraterna, 2013:14–17). Mellanstatliga frihandelsavtal anses vara ett essentiellt redskap för att utjämna den internationella ekonomins orättvisor. Dock under förutsättning att de bygger på regleringar som främjar rättvisa utbyten av varor och tjänster samt motarbetar exploateringen och exkluderingen av länder var ekonomiska muskler inte är lika starka. (Socialdemokraterna, 2013:25)

4.3 Sammanfattning

Många likheter och olikheter kan urskiljas mellan partierna baserat på hur de presenterar sina grundläggande värderingar och samhällsåskådningar. Fokus i denna undersökning är inte att avgöra om ett parti är för- eller emot olika politiska frågor. Snarare så fokuserar studien på i vilken utsträckning partierna förespråkar olika sätt att ordna samhället.

Båda partierna belyser frågor som social trygghet och personlig frihet, men i olika stor utsträckning. Båda partierna är överens om att en helt okontrollerad marknad har bristande tendenser och måste därför tyglas. Hur kontrollerad den bör vara skiljer sig dock. Partierna anses ha en optimistisk

människosyn, men på lite olika sätt. Centerpartiet argumenterar för att välvilja och goda värderingar i stor utsträckning är bunden till individen i sig. Altruism och kreativitet är egenskaper som individen föds med. Socialdemokraterna har också en optimistisk inställning till människan, men menar snarare att goda samhällsförhållanden är den viktigaste förutsättningen för individens förmåga till osjälviskt handlande. Ett samhälle präglad av kapitalismens samhällsordning och konkurrens främjar människans egocentriska karaktärsdrag, menar man. Båda partierna talar om vikten av frihet för människan, men utifrån olika perspektiv. Man har lite olika uppfattning om globaliseringen av ekonomi. Centerpartiet ser den i större utsträckning som en möjlighet för att utjämna sociala klyfter samtidigt som socialdemokraterna ser den som ett hot mot den ekonomiska jämlikheten. Centerpartiet hänvisar i samband med synen på moral och etik återkommande till kristendomens lära, främst inom de tidigare idéprogrammen. Detta är något som inte förekommer inom de socialdemokratiska idéprogrammen över huvud taget.

5. Diskussion

Dimensionerna som denna undersökning bygger på är människosyn, samhällsteori, ekonomiska ideal samt syn på moral. Dessa är aspekter av ideologier som studien vill kolla närmare på, med utgångspunkt i partiernas idéprogram. Dimensionerna har varsin skala som ligger mellan två motsatta poler. Analysens syfte är att placera de värderingar, uttalanden och beskrivningar som partiet uttryckt genom text på dessa skalor. Med andra ord hur idéprogrammets innehåll förhåller sig till respektive motpol. Ideologianalys är i huvudsak en analys av språket och inriktar sig på att tolka innehållet i det empiriska materialet. Ordval och återkommande teser, både underförstådda och explicita, påverkar läsarens uppfattning av vad som anses som betydelsefullt för partierna. Likaväl kan även avsaknaden av vissa teser säga något om partierna och hur man värderas vissa frågor. För trots att vissa värderingar kan anses som gemensamma nämnare för parterna, så är det alltså i vilken utsträckning parterna betraktar värdena som mer eller mindre viktiga som här är det intressanta. Avslutningsvis ska detta ställas i ett tidsperspektiv för att se om någon förändring skett.

Människosynen handlar om hur man uppfattar att människan är till sin natur och hur det påverkar samhället. Här är det förhållandet mellan en pessimistisk och optimistisk människosyn som det handlar om. Centerpartiet ger uttryck för en stark tilltron till individens förmåga att fatta egna förnuftiga beslut samt människans medfödda altruistiska egenskaper. Här finns mycket som indikerar att partiet uppfattar människan som välvillig och kreativ till sin natur, något som är den optimistiska människosynen. Denna bild av människan har stått stadig för partiet genom åren. Även Socialdemokraternas syn på människan står tämligen oföränderlig under den studerade tidsperioden.

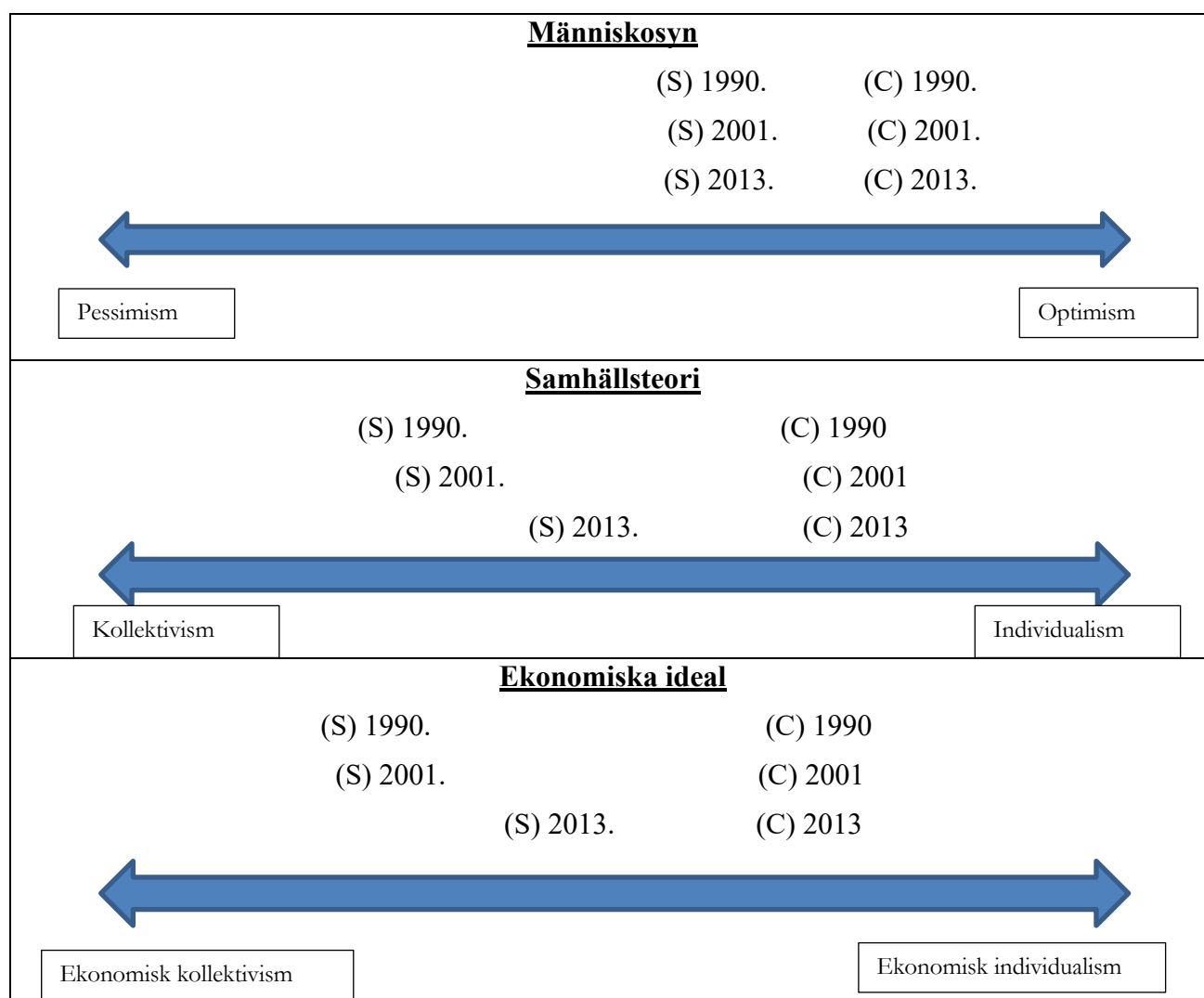
Den samlade bedömningen angående partiernas syn på människan är att den anses ligga närmare den positiva polen än den negativa på dimensionens skala. Dock råder en viss gradskillnad mellan partierna. Detta eftersom att Centerpartiet i större utsträckning talar om människans medfödda altruistiska egenskaper och tilltron till individens förutsättningar att hantera sin tillvaro självständigt är hög. Socialdemokraterna talar också om människans altruistiska egenskaper, men menar att den i större utsträckning är beroende av individens omgivning. Man argumenterar i mindre utsträckning för att dessa egenskaper skulle vara medfödda, utan anser snarare att de växer fram genom goda samhällsförhållanden. Därför behövs ett offentligt organ som kan främja människans förutsättningar att utveckla dessa egenskaper. Här bedöms uppfattningen inte ha förändrat sig något anmärkningsvärt hos partierna under den studerade tidsperioden.

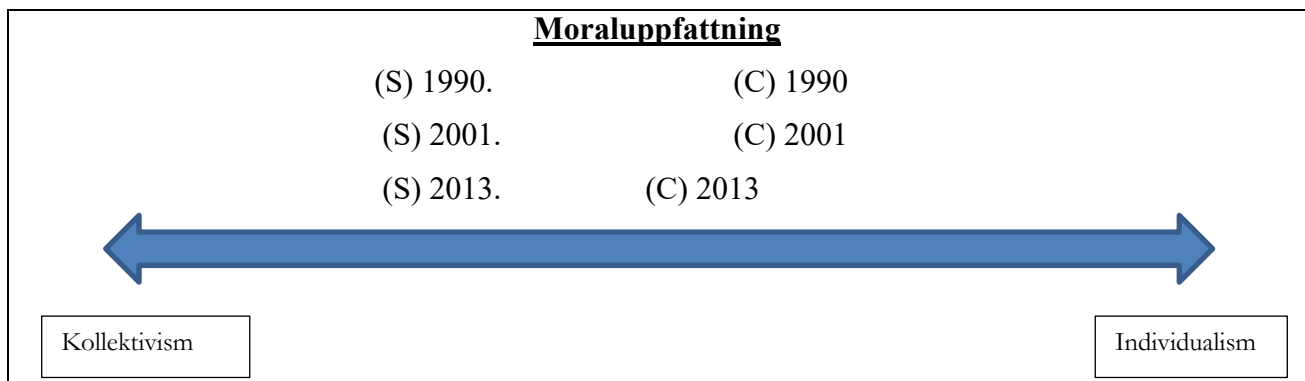
Det finns några indikatorer som tycks tyda på att partierna närmat sig i vissa uppfattningar. Främst verkar det vara i just synen på ekonomi och samhällsteori som de båda parterna bedöms konvergera med varandra. Här är det förhållandet mellan en kollektivistisk och individualistisk syn på ekonomi det handlar om. Bland annat så anses socialdemokraternas inställning till marknaden i förhållande till den offentliga sektorn röra sig från en kollektivistisk uppfattning till en mer individualistisk. Partiet verkar röra sig i en inriktning som går mer i linje med Centerpartiets syn på stat i förhållande till det privata. En öppnare inställning till individens valfrihet samt ekonomiska individualismen är egenskaper som kan kopplas till den liberala och nyliberala ideologin. I de tidigare idéprogrammen bedöms socialdemokraternas inställning till privatiseringar och marknadsinflenser i den offentliga verksamheten som ytterst avvisande och kritisk. Men av det som framkommer i partiets idéprogram från 2013 tycks uppfattning ha förändrats på så vis att den rört sig i en mer individualistisk inriktning. Toleransen för privat ägande är högre och man värnar i större utsträckning om individens möjlighet till valfrihet inom välfärdssektorn. Med anledning av detta bedöms socialdemokraterna ha förflyttat sig högerut på den ideologiska skalan.

Den kanske svåraste aspekten att studera visade sig vara partiernas syn på moral. Detta eftersom att partierna inte i lika stor utsträckning gett uttryck för sin syn på denna aspekt i förhållande till de övriga. Men den största förändringen tycks dock ha skett för centerpartiets del. I partiets idéprogram från 1990 och 2001 ger man uttryck för att man värnar om de kristna livsåskådningarna och kristendomens etik. Detta förändras dock i centerpartiets idéprogram från 2013 där man helt och hållet avstår från att nämna den religiösa aspekten av partiets syn på moral. För socialdemokraternas del så nämns dock ingenting om kristendom, vare sig i syn på moral, etik eller människan generellt, men man menar att moral i huvudsak formas utifrån kollektivets uppfattning av sedlighet och den sociala omgivningen. Detta kan kopplas till socialismens kollektivistiska syn på etik och moral.

Utifrån den samlade bedömningen så föreligger således belägg för att styrka studiens hypotes om att en ideologisk konvergens förekommit mellan partierna under den tidsperiod som undersökningen sträcker sig över. Detta leder oss således vidare till två andra frågeställningen som studien har som avsikt att bringa ordning i. Den första behandlar i vilken grad som partikonvergens har förekommit. Den andra är på vilket sätt detta kan ses som en problematik utifrån en demokratisk infallsvinkel.

Den förstnämnda frågan visualiseras enklast utifrån de parametrar som presenteras nedan. Där har en uppskattning av partierna placering gjorts baserat på hur partierna anses förhålla sig gentemot varandra under tidsperioden 1990–2013 utifrån det analyserade empiriska underlaget. Socialdemokraterna betecknas som (S) och Centerpartiet betecknas som (C). Dessa parametrar har inte som avsikt att göra en exakt positionering av partierna utan används för att illustrera hur partierna anses ha förflyttat sig i relation till respektive pol under den studerade tidsperioden.

För att nyansera diskussionen angående regeringsuppställningen mellan socialdemokraterna och centerpartiet något bör även andra möjliga hypoteser inkluderas i resonemanget. Orsaken till partiernas samarbeten skulle även kunna bero andra faktorer än ideologiska. Bland annat så skulle man kunna argumentera för att valresultatets utfall kombinerat med den turbulenta regeringsbildningen slutligen pressade partierna till att ta ställning för om man skulle ingå samarbete eller gå mot ett omval. Ideologi behöver således inte vara den huvudsakliga förklaringen till varför partierna inledde ett regeringssamarbete på de punkter som Januariavtalet omfattar. Med andra ord kan det ha varit en fråga om en intresseaggregering.

Andra aspekter så som rädslan för ett omval eller oönskade partiers inflytande i regeringsförhandlingarna fick möjligtvis partierna, trots deras historia som oppositionspartier, att slutligen enas för att efter alla talmansrundor kunna få en regering på plats. Ideologiskt finns rimligtvis många goda förutsättningar för centerpartiet och moderaterna att ingå i regeringssamarbete tillsammans med övriga borgerliga partier, så som det sett ut under de senaste decennierna. Under valrörelsen förespråkade centerpartiet en borgerlig politik, främst i samverkan med övriga borgerliga partier, där moderaternas partiledare ansågs som given statsministerkandidat. Men givet valresultats utfall och mandatfördelningen i riksdagen ansågs ett plocköverskridande samarbete med socialdemokraterna som ett mer lockande alternativ, trots de ideologiska motsättningarna. Det ena behöver inte nödvändigtvis utesluta det andra heller. Kanske har den ideologiska partikonvergensen, kombinerat med mandatfördelningen i riksdagen och förutsättningarna för en rimlig minoritetsregering, alla varit bidragande komponenter till Januariavtalets uppkomst.

Forskare som tidigare studerat partikonvergenser och dess effekter menar att företeelsen inte är allt för ovanlig, ibland till och med nödvändig, men att den medför vissa risker. Som nämns i studiens inledande stycke så kan vissa partier förlora väljarstöd till följd av partikonvergens, samtidigt som det konkurrerande partiet kan vinna på det. Detta eftersom att andelen väljare som ett parti kan vinna

på att man närmar sig ett annat parti i samma veva kan resultera i att man går miste om en lika stor andel väljare på grund otydligare åsiktsskillnader. Väljare man går miste om kan paradoxalt nog i samband med detta vända sig till det konkurrerande partiet, eller i vissa fall förflyttar man sig till ett tredje parti. Partikonvergensen skulle kunna vara en utav flera möjliga teorier till varför väljarstödet haft en förhållandevis fortlöpande nedgång för främst det socialdemokratiska partiet, men även centerpartiet.

Tidigare forskning menar även att konvergensen mellan partier dock inte nödvändigtvis behöver vara någonting negativt. Att partier ändrar uppfattning i vissa policyområden över tid är inte ovanligt och ibland även nödvändigt. Men det finns en möjlig demokratisk problematik med att traditionella oppositionspartier närmar sig varandra. En välmående representativ demokrati, så som Sveriges, förutsätter att medborgare kan välja mellan tydliga alternativ. Denna valmöjlighet kan bli skadad om åsiktsskillnaderna mellan de politiska partierna blir allt för otydliga. Därför är det viktigt att oppositionella partier kan erbjuda alternativa förslag och idéer för hur samhället kan ordnas och för hur problem kan lösas. Här spelar de politiska ideologierna en viktig roll. Centerpartiet och socialdemokraterna är två etablerade politiska partier i Sveriges riksdag, båda med en historia som regeringsbärande partier och rötterna i den svenska folkrörelsen. Partierna grundar sig på olika tankar och värderingar. Ideologi innebär en samling idéer och riktlinjer för det politiska handlandet och inom varje ideologi finns en kärna av fundamentala värderingar och idéer som består genom tiden. Av den anledningen anses den ideologiska konvergensen som, enligt uppsatsens mening, uppstått mellan partierna som problematisk utifrån det representativa demokratiska perspektivet, där kravet på mångfald och tydliga alternativ i de politiska församlingarna är en fundamental förutsättning. Även avståndet mellan medborgare och partierna kan upplevas som längre då partierna i större utsträckning blir beroende av varandra än av sina väljare, något som även det är en demokratisk problematik.

6. Slutsatser

Av studien framkommer att en ideologisk konvergens tycks ha förekommit mellan Centerpartiet och Socialdemokraterna under tidsperioden 1990 till 2013. Detta baseras i huvudsak på innehållet i partiernas respektive idéprogram och utgår från Jan Hyléns analysapparat angående ideologiska dimensioner.

Den största skiftningen tycks ha skett för socialdemokraternas del som i större utsträckning har närmat sig centerpartiet än vad centerpartiet närmat sig socialdemokraterna, främst i synen på ekonomiska ideal och samhällsteori. Dock kan noteras att centerpartiet flyttat sig en liten bit i synen på moral från att värna om den kristna etiken och dess värderingar, till att man helt utesluter att nämna den kristna

synen på moral. Partierna har historiskt sett varit oppositionspartier till varandra. Den skarpa ideologiska skiljelinje som tidigare funnits mellan partierna tycks dock under de senaste åren blivit allt mer vag. Här är förslagsvis även Januariavtalet ett adekvat exempel som aktualiserar undersökningens relevanta problematik.

Partikonvergenser mellan oppositionspartier kan medföra en demokratisk problematik, särskilt i representativa demokratier så som Sverige. Om partier som historiskt ansattes som motståndare till varandra konvergerar så kan detta leda till förvirring för väljaren. Det blir svårt att veta vad man egentligen röstar för, något som kan vara problematiskt utifrån ett demokratiperspektiv då en välmående representativ demokrati förutsätter medborgares möjlighet att välja mellan olika alternativ. Denna valmöjlighet kan bli skadad om åsiktsskillnaderna mellan de politiska partierna blir allt för otydliga. Att Centerpartiet och Socialdemokraterna tycks närma sig varandra från att vara tydliga ideologiska motståndare på varsin sida av mitten på det politiska landskapet, till att vara politiska samarbetspartier, riskerar därför att leda till förvirring och mistro hos väljare. Denna tes är något som kan kopplas an till Rydgrens och Greens tidigare studier inom partikonvergenser.

6.1 Vidare forskning

Studien har påvisat att ideologisk konvergens förekommit mellan partierna. Denna studie fokuserar på socialdemokraterna och centerpartiet. Förslag på vidare forskning skulle möjligtvis kunna vara att inkludera flera partier från Januariavtalet för att undersöka om partikonvergensen förekommit mellan flera partier än bara (S) och (C). Då skulle även Miljöpartiet och Liberalerna kunna undersökas och andra möjliga ideologier skulle kunna inkluderas i analysen för att bredda de teoretiska ramverken ytterligare.

Referenslista

Elektroniska källor:

Centerpartiet. (2001). *Där människor får växa*. <https://snd.gu.se/sv/vivill/party/c/p/2001>
Hämtad: 2019-04-19

Centerpartiets (2013). *En hållbar framtid*.
<https://www.centerpartiet.se/download/18.145b416915819de0fb62e10f/1478006852784/Här-kan-du-läsa-hela-idéprogrammet.pdf>
Hämtad: 2019-03-20.

Centerpartiet (1990). *Partiprogram*. <https://snd.gu.se/sv/vivill/party/c/p/1990>
Hämtad: 2019-04-23

Green, J. (2007). *The problem of party convergence*. University of Manchester.
http://www.cses.org/plancom/2008Manchester/CSES_Manchester2008_Green.pdf
Hämtad: 2019-05-13

Göteborgs universitet. Partiforskningsprogrammet. (2016). Dokumentation över svenska partier. *Svenska regeringar 1905–2004*.
<https://partiforskning.gu.se/Forskning+om+partier/svenska-partier-och-dokumentation>
Hämtad: 2019-05-05

Heywood, A. (2004). *Political ideologies: An introduction*. (uppl. 3). Macmillian Education.
<http://www.retawprojects.com/uploads/politics-ideologies.pdf>
Hämtad: 2019-04-13

Kärrholm, F., (2012). *Partiers idéer om brottspåföljder*.
https://www.criminology.su.se/polopoly_fs/1.114838.1355487771!/menu/standard/file/2012c_Fredrik_Karrholm.pdf
Hämtad: 2019-05-05

NA, Nerikes Allehanda (2019). *Ett nytt politiskt landskap växer fram i Sverige*.
<https://www.na.se/artikel/insandare/ett-nytt-politiskt-landskap-vaxer-fram-i-sverige>
Hämtad: 2019-05-05

NE (u.å.). Konvergens. [https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/konvergens-\(inom-biol-konvergent-utveckling\)](https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/konvergens-(inom-biol-konvergent-utveckling))
Hämtad: 2019-05-11

NE. (u.å.) Sveriges socialdemokratiska arbetarparti.
<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/sveriges-socialdemokratiska-arbetareparti>
Hämtad: 2019-03-19

NE. (u.å.). *Centerpartiet*.

<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/centerpartiet>

Hämtad: 2019-03-21

SCB. (2015). *Från fem till åtta partier i riksdagen*. <https://www.scb.se/hitta-statistik/artiklar/2015/fran-fem-till-atta-partier-i-riksdagen/>

Hämtad: 2019-05-05

SCB. (u.å.). *Historisk statistik över valåren 1910–2014. Procentuell fördelning av giltiga valsedlar efter parti och typ av val*. <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/demokrati/allmanna-val/allmanna-val-valresultat/pong/tabell-och-diagram/historisk-valstatistik/historisk-statistik-over-valaren-19102014.-procentuell-fordelning-av-giltiga-valsedlar-efter-parti-och-typ-av-val/> Hämtad: 2019-05-05.

Skageby, C., (2017). *Landsbygden och urbaniseringen*.

https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/53277/1/gupea_2077_53277_1.pdf Hämtad: 2019-05-05.

Sköld, C. (2016). *Två ideologiska motståndare? – En komparativ idéanalys av ideologiska likheter och skillnader mellan Sverigedemokraterna och Moderaterna*. Linnéuniversitetet Kalmar och Växjö. <http://lnu.diva-portal.org/smash/get/diva2:938495/FULLTEXT01.pdf> Hämtad: 2019-04-27

Socialdemokraterna (u.å.). *Vår ideologi*.

https://socialdemokraterna.abf.se/globalassets/socialdemokraternas-studieportal/var-ideologi_2016.pdf

Hämtad: 2019-03-20.

Socialdemokraterna (1990). *Socialdemokraternas partiprogram*.

<https://snd.gu.se/sv/vivill/party/s/p/1990>

Hämtad: 2019-04-14

Socialdemokraterna (2001). *Partiprogram för socialdemokraterna*.

<https://snd.gu.se/sv/vivill/party/s/p/2001>

Information hämtad: 2019-05-01

Socialdemokraterna (2013). *Ett program för förändring*.

<https://snd.gu.se/sv/vivill/party/s/p/2013>

Hämtad: 2019-05-05

Sveriges Riksdag. (u.å.). *Vad innebär en talmansrunda?* <http://www.riksdagen.se/sv/valet-2018/fragor-och-svar1/vad-innebar-en-talmansrunda/>

Hämtad: 2019-05-05.

Sveriges Riksdag (2014). *Sverige har fått en ny regering*.

<http://www.riksdagen.se/sv/aktuellt/2014/okt/3/sverige-har-fatt-en-ny-regering/>

Hämtad: 2019-05-04

SVT. (2018). *Så har Sverige röstat*.
<https://valresultat.svt.se/2018/10000.html>
Hämtad: 2019-05-05

Tryckta källor:

Boréus, K., Bergström, B. (red.). (2018). *Textens makt och mening*. (uppl. 4:1). Studentlitteratur AB, Lund.

Demker, Marie. (2015). *Sociala skiljelinjer och partisystem*. I Magnus Hagevi (red.). *Partier och partisystem*. Studentlitteratur AB, Lund, 21–32.

Eklund, K. (2013). *Vår ekonomi: En introduktion till samhällsekonomin*. (uppl. 13:6). Studentlitteratur AB, Lund.

Esaiasson, P., Gilljam, M., Oscarsson, H., Towns, A., Wängnerud, L. (2017). *Metodpraktikan – konsten att studera samhälle, individ och marknad*, (uppl. 5:1). Författarna och Wolters Kluwer Sverige AB, Visby.

Hagevi, Magnus. (2015). *Partier och partisystem*. I Magnus Hagevi (red.) *Partier och partisystem*. Studentlitteratur AB, Lund, 13–19.

Hagevi, Magnus. (2018). *Förändrade åsiktsskillnader mellan partierna – Vad tycker tixsdagsledamöter och väljare?* I David Karlsson (ed.) *Folkets främsta företrädare*. Göteborg: Göteborgs universitet, 101–127.

Hylén, J., (1991). *Fosterlandet främst? – konservatism och liberalism inom högerpartiet 1904–1985*. Nordstedts juridikförlag, Stockholm.

Larsson, R. (2014). *Politiska ideologier i vår tid*. (uppl. 8:2). Studentlitteratur AB, Lund.

Molander, B. (1988). *Vetenskapsfilosofi – en bok om vetenskap och den vetenskapande människan*. (uppl.2), Thales, Stockholm.

Halperin, S., Heath, O. (2017). *Political research: methods and practical skills*. (uppl. 2). Oxford, United Kingdom.

Rydgren, J. (2007). *The sociology of the radical right*. Annual Rev. Sociology 2007. Stockholm, Sweden.

Von Mises, L. (1951) *Socialism – an economic and sociological analysis*, Yale University Press, New Haven.

Wennström, J. (2019). *Interpreting policy convergence between the left and right – Essays on education and immigration*. Linköping university, Linköping.